

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**SLOVNĚDRUHOVÁ CHARAKTERISTIKA PARTIKULÍ
V NOVODOBÉ ČESKÉ LINGVISTICE**

**PART OF SPEECH CHARACTERISTIC OF PARTICLES IN
MODERN CZECH LINGUISTICS**

Bakalářská práce

Eliška Ondrušová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Josef Línek, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla veškerou literaturu a prameny,
ze kterých jsem čerpala.

V Olomouci dne

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Josefu Línkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky, za ochotu a za metodické vedení práce.

ANOTACE

V popisech české gramatiky jsou částice tradičně relativně opomíjeným slovním druhem. Cílem bakalářské práce bude: 1) sestavit výchozí slovnědruhovou charakteristiku partikulí (respektující hlediska formální i funkční; 2) sestavit přehled mluvníc a jiných jazykovědných prací, které o problematice částic zásadním způsobem pojednávají, a charakterizovat způsob, jímž jsou partikule v jednotlivých sledovaných publikacích definovány a tříděny; 3) na základě komparace sledované literatury navrhnout vlastní slovnědruhovou charakteristiku částic a vhodný způsob jejich třídění podle různých hledisek. Autorka bakalářské práce bude čerpat převážně z české jazykovědné literatury 20. a 21. století, v menší míře ale bude přihlížet rovněž k publikacím zahraniční provenience a ke starším českým gramatografickým pracím.

KLÍČOVÁ SLOVA

částice, neohebný slovní druh, klasifikace částic, česká jazykovědná literatura

ANNOTATION

In descriptions of Czech grammar, particles have traditionally been a relatively marginalized part of speech. The aims of this bachelor thesis are: 1. to formulate a default characteristic of particles as a part of speech (respecting formal and functional aspects). 2. to assemble an overview of grammars and other linguistic research papers which deal with the topic and characterize a method, by which particles are defined and sorted in these papers. 3. on the basis of comparison of researched papers, to suggest my own characteristic of particles and a suitable way of their sorting by different aspects. The theses will draw mostly from Czech linguistics literature from 20th and 21st centuries and, to a smaller extent, also from foreign grammars and older Czech grammars.

KEYWORDS

particles, inflexible part of speech, particle classification, Czech linguistics literature

OBSAH

0 ÚVOD	6
1 SLOVNĚDRUHOVÁ CHARAKTERISTIKA PARTIKULÍ	8
1.1 Slovní druhy v českém jazyce a kritéria dělení	8
1.2 Synsémantika	13
1.3 Partikule	14
2 PREZENTACE PARTIKULÍ V ODBORNÉ LITERATUŘE	17
2.1 Sestavení přehledu mluvnic a jiných jazykových prací, které o problematice partikulí zásadním způsobem pojednávají, včetně způsobu, jímž jsou partikule v jednotlivých sledovaných publikacích definovány a tříděny	17
2.1.1 Mluvnic a zdroje do nástupu funkčního tvarosloví	17
2.1.2 Mluvnic a zdroje od nástupu funkčního tvarosloví	23
2.1.3 Ostatní literatura	40
2.2 Návrh slovnědruhové charakteristiky partikulí a způsob jejich třídění podle různých hledisek	50
3 ZÁVĚR	53
4 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55

0 ÚVOD

Partikule (částice) jsou v české jazykovědě stále poměrně přehlíženým slovním druhem. Mnohdy zůstávají veřejností nepochopeny a jsou považovány za zbytkový slovní druh, resp. za ta slova, která neodpovídají charakteristice žádného z ostatních slovních druhů.

Partikule se objevují převážně v mluveném jazyce, a stejně jako je nelehké zachytit proměnlivost a těkavost mluvené řeči, je relativně složité zachytit, zaznamenat a roztrždit partikule. Všechna klasifikační kritéria, která čeští jazykovědci v průběhu let sestavili, jsou použitelná v omezenější míře, než u jiných slovních druhů. Zároveň žádný z pokusů o klasifikaci partikulí není nesprávný. Pojetí lidského jazyka je abstraktní konstrukcí a snahy o zmapování jazyka budou vždy v určité míře subjektivní záležitostí, ač se toto mapování provádí vždy ve jménu zaznamenávání objektivní reality.

Snaha postihnout tento slovní druh trvá zhruba tři čtvrtě století a stále nelze s jistotou tvrdit, že popis částic je ustálený.

Rozhodla jsem se proto prozkoumat českou jazykovědnou literaturu 20. a 21. století a zmapovat způsoby nahlížení na tento slovní druh v průběhu desítek let.

Cílem mé práce bude nejprve obecněji charakterizovat partikule na pozadí popisu slovních druhů a sysémantik.

Dále sestavím přehled jazykovědných prací, které se problematikou partikulí nějakým způsobem zabývají, a pokusím se vystihnout způsob, jímž dané práce partikule charakterizují, klasifikují a třídí. Zkoumané práce budou rozděleny na práce napsané do nástupu funkčního tvarosloví, práce od nástupu funkčního tvarosloví a na současnější studie, jež se sledovanou problematikou zabývají. Pro srovnání se pokusím o stručný náhled na pojmání partikulí v anglickém jazyce.

Výzkumu podrobím Gebauerovy mluvnice vydané mezi léty 1925 a 1926 (*Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*, 1925; *Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské. I., Hláskosloví – Nauka o slově*, 1926 a *Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské. II., Skladba*, 1926.), *Mluvnici spisovné češtiny* Františka

Trávníčka z roku 1951, *Českou mluvnici* autorů B. Havránka a A. Jedličky vydanou v roce 1963, práci Vladimíra Šmilauera – *Nauka o českém jazyku* z roku 1972, dále druhý svazek *Mluvnice češtiny* (tzv. akademické, 1986), práci Marie Čechové a kolektivu autorů *Čeština – řeč a jazyk* (2000), první díl *Mluvnice současné češtiny* Václava Cvrčka a kolektivu autorů vydaný v roce 2010, *Příruční mluvnici češtiny* Marka Nekuly a kolektivu (2012) a *Akademickou gramatiku spisovné češtiny* Františka Štíchy a kolektivu autorů z roku 2013. Mezi studie zařadím práce Miloslava Vondráčka, zabývající se vymezením částic vůči jiným slovním druhům (*Jak na částice a citoslovce* z roku 2015 a *Příslovce a částice – hranice slovního druhu* z roku 1999), Miroslava Komárka – oddíly XIII a XIV z jeho *Příspěvků k české morfologii* z roku 2006 a kapitolu z knihy *Čeština v mluveném korpusu* (2008) s názvem *Studie z korpusové lingvistiky*, kterou zpracoval František Čermák.

Nakonec sestavím vlastní slovnědruhovou charakteristiku partikulí a pokusím se navrhnout příslušnou klasifikaci částic.

1 SLOVNĚDRUHOVÁ CHARAKTERISTIKA PARTIKULÍ

Nejdůležitějším lidským dorozumívacím prostředkem je řeč, příslušný jazyk. Lidé si sdělují myšlenky a pocity pomocí slov formou mluvené řeči nebo písemně. Pro srozumitelnost myšlenky musí být slova při vyjadřování sestavena dle určitých zásad. K tomu slouží tvarová různost lexémů a variabilnost jejich vzájemných spojení, jimiž se docílí odlišného významu slov i smyslu vyjadřované myšlenky.

1.1. Slovní druhy v českém jazyce a kritéria dělení

Tvarosloví – slovní druhy

Tvarosloví či morfologie je nauka o stavbě slov; zabývá se slovními druhy, tvorbou a složením jejich tvarů, významem jednotlivých slov a jejich praktickým užitím.

Dle Adama (2015, s. 9) je morfologie jazykovědná disciplína zabývající se způsoby tvoření slov, kombinatorikou morfémů a vnitřní strukturou slov. Autor zmiňuje rozčlenění morfologie na morfologii funkčně-sémantickou a morfologii formální. *Funkční morfologie* se zabývá tvary slov po jejich významové stránce, studuje druhy slov, gramatické významy slov a také fungování slovních tvarů v komunikaci a v systému jazykových prostředků. *Formální morfologie* se zabývá paradigmaty, ucelenými tvary ohebných slov. Stanoví pravidla při procesech tvorby slov, vytváří vzory flexe slov s podobnými formálními znaky.

Tradičně jsou slova tříděna do deseti slovních druhů. Jde o klasické třídění dle slovních a mluvnických významů a podle způsobů, jak je lexémy vyjadřují. Mezi slovní druhy patří podstatná jména (substantiva), přídavná jména (adjektiva), zájmena (pronomina), číslovky (numeralia), slovesa (verba), příslovce (adverbia), předložky (prepozice), spojky (konjunkce), částice (partikule) a citoslovce (interjekce). (Havránek, et al. 1963, s. 102)

Vedle případů jednoznačného určení slovního druhu dle slovního významu, významu mluvnického nebo dle příslušného vztahu, objevují se slova, která nelze zcela jednoznačně zařadit k určitému slovnímu druhu. V těchto případech řadíme tato slova podle významu mluvnického. Např. příslovce, která mají základ společný se zájmeny (tam, kudy, tudy, tak,

kde...) a nabývají významové určitosti větnou spojitostí, případně za určité souvislosti se jeví jako zájmena a lze je nazývat *přísllovečnými zájmeny*. Podle mluvnického významu se však tato přísllovečná zájmena liší od zájmen, proto bývají zařazována mezi příslovce, tzv. *zájmenná příslovce*. (Havránek, 1963, s. 103, s. 299)

Některá slova mají dějový význam sloves, ale mluvnickým významem a příslušným tvarem patří mezi podstatná nebo přídavná jména. Hovoříme pak o *podstatných jménech slovesných (substantiva verbální)*, např. spaní, randění, a *přídavných jménech slovesných (adjektiva verbální)*, např. rozervaný, jiskřící). (Havránek 1963, s. 103)

Zpodstatnělá přídavná jména (substantivizovaná adjektiva) mají tvary přídavných jmen, svým mluvnickým a slovním významem se řadí mezi podstatná jména. Např. *účetní, pojistné, dovolená*. Podobně mohou být zpodstatněna i zájmena (*substantivizovaná pronomina*), např. *naši se vrátili, budu bydlet ve svém, ucítím mé vlastní já...* (Havránek, 1963, s. 103)

Zájmena a příslovce mohou být *spojovacími výrazy*. Roli spojek zastávají vztažná zájmena – *který, jenž, jaký, kdo, co* a příslovce – *kde, kdy, kam, jak, ba, totiž*. Příkladové se objevují v mluvnické úloze předložek, např. *kolem, vedle*. Spojky – *že, ale*, mohou mít úlohu citoslovcí. Spojky *aby, i, a* se mohou prezentovat jako částice, podobně tak některá citoslovce, např. *ach*. (Havránek, 1963, s. 103)

Tvarosloví – klasifikační kritéria

Při třídění slovních druhů jsou uplatňována různá klasifikační kritéria. Stálým problémem se jeví vhodný výběr základního kritéria. (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 13) Již Havránek (1963, s. 104) uvádí, že tradiční třídění druhů slov vychází pouze ze znaků tvaroslovných (spíše tvarotvorných), dělí slova na ohebná a neohebná a opomíjí kritéria lexikální a syntaktická. Nelze vycházet z toho, že „druh slova“ je vždy pouze jednou z kategorií – lexikální, morfologickou nebo syntaktickou; může obsahovat znaky mluvnické i lexikální, a to v různé intenzitě zastoupení jednotlivých znaků, znaky se mohou překrývat. Např. zájmena mohou mít syntaktický význam substantiv (*já, ten, ...*) i adjektiv (*ten strom, který ...*), přesto se však prezentují jako specifický a samostatný slovní druh vyznačující se zvláštními způsoby tvoření tvarů.

V současné odborné literatuře jsou nejčastěji předkládány tři typy klasifikačních kritérií:

- kritéria obsahově-sémantická (významoslovná)

- kritéria tvaroslovná (morfologická)

- kritéria syntakticko-funkční

Třídění dle obsahově-sémantických kritérií

Slova jsou tříděna podle toho, jak reálně odrážejí objektivní realitu. Podle tohoto kritéria se slovní druhy dělí na *autosématické (plnovýznamové)* a *synsématické (neplnovýznamové)*.

Autosématické slovní druhy se dále třídí na:

základní: podstatná jména, přídavná jména, slovesa, příslovce (mimo zájmenná příslovce, která jsou považována za nastavbová)

nastavbové: zájmena, číslovky, zájmenná příslovce, některá citoslovce; nastavbové proto, že svými mluvnickými funkcemi ve větě napodobují základní slovní druhy. (Mitter)

Sémantický náhled na slova je nejlépe rozpoznatelný. Při třídění je rozhodující, co slovo reálně označuje, zda má reálný význam. Sémantický náhled se nejlépe určuje u substantiv a adjektiv (dům, srnka, tvrdý, jasný...). Slovo vyvolává jasnou představu skutečnosti. Následně lze také slova odvozovat. Z adjektiv se může odvodit adverbium, např. *veselý – vesele*, přičemž obsahová skutečnost se nemění. Také u sloves se sémantický význam určuje snadno. Slovesa jako *jasat, utíkat, pracovat* určují proměnlivé příznaky, které jsou dynamicky vázané v čase. (Čechová, 2000, s. 86)

Také numeralia a pronomina se snadno určují. Nemají sice přímý vztah k realitě, ale vykazují buď určitý početní údaj v případě numeralií, nebo v případě pronomin zastupují jiné slovní druhy a konkrétní skutečnosti. Tato pronomina jsou tzv. *slovy zástupnými*. (Čechová, 2000, s. 86)

Mezi slova synsématická – neplnovýznamová, patří prepozice, konjunkce a partikule. Spojují se s plnovýznamovými slovesy. Prepozice a konjunkce mají odlišný význam a plní i odlišný úkol. Konjunkce plní funkci spojení větných členů a vět, případně vymezuje vztahy mezi větnými členy či větami. Prepozice obměňují významy substantivních pádů. Partikule však mohou mít význam jak partikule, tak i konjunkce, např. *at'*. Zvláštní je postavení

interjekcí, které se mezi synsémantika neřadí, odlišují se však i od slovních druhů autosémantických, pohybují se na jejich okraji. (Komárek, 2006, s. 14)

Třídění dle morfologických kritérií

Třídění vychází z rozlišení tvaroslovných vlastností slov, dělí slova na slova ohebná a neohebná. Odlišují se slova, která se ohýbají (skloňují nebo časují), k nimž se řadí substantiva, adjektiva, pronomina, numeralia a verba. Slova neohebná jsou v tomto třídění velmi heterogenní skupinou. Řadíme mezi ně adverbia, propozice, konjunkce, partikule a interjekce. (Mluvnice češtiny 2, 1986) Čechová (2000) upozorňuje na spojitost a podobnost adverbii s adjektivy, a připomíná, že oba slovní druhy je někdy obtížné od sebe rozeznat; adverbia se mohou odvozovat od adjektiv délkou koncové samohlásky (např. *veselé* – *vesele*). Některá však nejsou od adjektiv odvozena, např. příslovečné spřežky, které bývají utvářeny spojením předložky s jiným slovním druhem. Další podobností je možnost stupňování některých příslovcí a přídavných jmen, lze tak ztvárnit tři stupně vlastnosti nebo míry. Styblík, (1996) a Rusínová (2001) uvádějí, že dělení slovních druhů na ohebné a neohebné není zcela jednoznačné. Vyskytují se i neskloňná substantiva, adjektiva, pronomina, numeralia, „... některá adverbia mohou mít tvary měněné podle rodu a čísla (např. *jakživ, jakživa*), některé konjunkce mají formy vyjadřující osobu a číslo: *abych, abys...*, interjekce nebo partikule mohou vyjadřovat 2. osobu sg. a pl.: *na X nate, vid' X vid'te apod.*“ (Rusínová, et al, 1996, s. 228)

Třídění dle syntakticko-funkčních kritérií

Slovní druhy jsou tříděny z hlediska větných členů, které ve větě a textu zastávají. Lze tak určovat i slovní druhy, které slouží jako prostředky spojovací (spojky), specifikací a modifikační (předložky), deiktické (zájmena) a jiné. (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 14)

Syntaktické kritérium vesměs představuje to, jak se slova s platností různých slovních druhů uplatňují ve stavbě výpovědi. Mohou plnit funkci věty (slovo – výpověď), větného členu nebo jen gramatického členu.

Z tohoto hlediska se slovní druhy dělí dle toho, zda plní funkci větného členu. Tu plní autosémantika, mezi něž se řadí substantiva, adjektiva, verba a adverbia. Čechová mezi

autosémantika řadí i převážnou část pronomin a numeralií, kdežto *Mluvnice češtiny 2* je označuje za nástavbové slovní druhy.

Primární funkce substantiv je být ve větě subjektem nebo objektem, sekundární je funkce nekongruentního atributu, verbálního atributu, jmenné části predikátu a adverbiale (přísluvečné určení). Adjektiva jsou primárně ve funkci kongruentního atributu, sekundárně jsou atributem verbálním nebo jmennou částí predikátu. Pronomina a ohebná numeralia mohou mít dle vlastního morfologického a sémantického charakteru povahu substantiv a adjektiv. Verbum v primární funkci stojí ve větě jako predikát, neurčité slovesné tvary však mohou plnit funkci jmen (ve větách, kde je infinitiv subjektem). Adverbia Čechová považuje za monofunkční (adverbiale), pokud by se mezi ně nepočítaly predikativa, jež mají funkci neverbální části slovesně-neslovesného predikátu. Prepozice nejsou větným členem, ovšem ve spojení se jménem dokáží větný člen utvořit. (v *lese* – adverbiale loci, *do rána* – adverbiale tempori), také nemohou stát na konci věty, díky čemuž lze rozeznat od některých homonymních adverbii. Konjunkce koordinačně i subordinačně vzájemně spojují větné členy i výpovědi. Taktéž partikule jsou nesyntaxmatické. Vyjadřují modalitu, emocionalitu, strukturují text apod. Některé partikule jsou homonymní s jinými slovními druhy a je třeba je odlišit na základě jejich funkce ve výpovědi. Interjekce mají ve výpovědi funkci samostatnou, skutečnost pojmají globálně. Některé interjekce mohou plnit stejnou funkci jako verba. (Čechová, 2000)

Mezi slovními druhy a syntaktickými funkcemi tedy existuje přirozený vztah, který vzniká mezi nejobecnějším významem slovního druhu a jeho syntaktickou funkcí, jež je považována za primární pro jednotlivý slovní druh. Nejvíce „sám sebou“ je slovní druh právě v primární funkci.

Naopak v sekundární funkci je slovní druh tehdy, kdy plní jinou funkci, než jeho funkci primárně určenou, což přerušuje onu shodu mezi syntaktickou funkcí a slovním druhem. Ve funkci sekundární je posunut význam slovního druhu, který je tak kontaminován sémantikou jiného slovního druhu, pro nějž by tato funkce byla primární. Tvary ve funkci sekundární jsou fundovanými tvary v primární funkci. (Komárek, 2006, s. 20)

V některých současnějších pracích se pro klasifikaci slovních druhů zdůrazňuje význam syntaktického kritéria. Podporují to názory, které tvrdí, že konečným cílem slova a jeho tvarů je vlastně začlenění do věty a do kontextu a že pouze v konkrétní promluvě plní slovo svůj

účel jakožto větný člen či jako gramatický komponent věty. Podle Komárka „... *teprve syntaktická funkce dává smysl velké části morfologických vlastností slova.*“ (s. 17)

Jeden z hlavních argumentů vyhraňující se vůči syntaktickému pojetí při třídění slovních druhů je nesouhlas se ztotožněním slovních druhů s větnými členy, jelikož slovní druhy často mívají i několik syntaktických funkcí, ne jen jednu. Komárek však považuje za důležité to, že „... *tyto funkce nejsou navzájem rovnocenné, nýbrž jsou hierarchicky uspořádány.*“ (Komárek, 2006, s. 17)

Závěry vyplývající z použití výše uvedených kritérií

Předem je třeba podotknout, že kritéria pro třídění a definování slovních druhů jsou stále předmětem kritiky.

Je nesporné, že kritéria se uplatňují komplexně a nelze je od sebe oddělovat. Toto tvrzení k námi sledované problematice však řekne jen málo a pouhé konstatování komplexnosti nikam nesměřuje. Je důležité jednotlivá hlediska oddělit, hledat pro ně nejvhodnější hierarchické uspořádání a dle toho se pak rozhodnout. Je zapotřebí pozastavit se nad otázkou, zda je možno podle tradičního pojetí uznat u různých slovních druhů různé pořadí těchto kritérií, nebo zda je vůbec možné nalézt kompaktnější princip klasifikace. (Komárek, 2006, s. 15)

1.2. Syntaktika

Syntaktika patří mezi slovní druhy nezákladní. Nezákladní slovní druhy se dále člení na druhy návazné (pronomina, numeralia a interjekce) a druhy nesamostatné (prepozice, konjunkce a partikule). Mluví-li se o syntaktikách (resp. o syntaktických slovech), míní se tím v podstatě tyto slovní druhy nesamostatné. (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 13)

Syntaktika jsou obvykle neohybná. Co se týče funkce a postavení ve větě, syntaktika nikdy neplní funkci větných členů. Mají především úlohu gramatickou, jelikož se uplatňují v organizaci výpovědi a její výstavbě. Gramatický význam prepozic, konjunktí i partikul má charakter relační.

Synsémantika nabývají významu až ve spojení s autosémantikou, jsou to tedy slova významově závislá. Mnohdy však mají i význam lexikální, a proto jsou někdy označovány jako slova gramaticko-lexikální.

Synsémantika jsou v porovnání s autosémantikou v lexiku zastoupena řídkěji, zato se však vyskytují ve vyšší frekvenci. Třídy synsémantik jsou taky při porovnání uzavřenější. (Encyklopedický slovník češtiny, 2008, s. 473)

Synsémantika mají velmi rozmanité funkční a významové vlastnosti.

Prepozice jsou v soustavě slovních druhů zapojeny jako nesamostatný morfémový prostředek nebo volné morfémové útvary, jež specifikují substantiva a příslušné návazbové slovní druhy a teprve spolu s nimi se podílejí na výstavbě základní větné struktury a jejích derivátů.

Konjunkce mají specifické funkce v rámci základní větné struktury, ale především taky v rámci komplexnějších větných a textových útvarů, ve kterých působí jako gramatické prostředky rozvíjení a koordinace.

Partikule jsou komunikační textové výpovědní formativy s různými funkcemi (funkce kontaktní, strukturační, emocionální, modální, navazovací a další...). Rozptýl jejich funkčních vlastností je charakteristický, slouží podobně jako interjekce v oblasti vztahů mezi komunikací, textem, skutečností a účastníky komunikačního aktu. (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 25)

1.3. Partikule

Pro charakterizaci tohoto nejspornějšího slovního druhu je třeba relevantní zdroj, který by sloužil k ukotvení této práce na jediném ‚výchozím‘ textu. Jako nejvhodnější zdroj se nám jeví Mluvnice češtiny II. Druhý svazek tzv. akademické mluvnice (dále MČ 2) popisuje partikule důkladně, jak ale vyplývá ze samotné podstaty tohoto slovního druhu, forma a sémantika se u partikulí dá postihnout jen v omezené míře. Partikule nejlépe charakterizuje hledisko funkční, tedy jak partikule fungují ve výpovědi. Z tohoto hlediska vymezuje partikule i MČ2.

V této kapitole bude shrnuto, co je o partikulích známo; zaměřím se na to, jak zvolená výchozí mluvnice pracuje s funkčně-sémantickou charakteristikou částic, tedy s tím, jaká je povaha partikulí ve srovnání s funkčně blízkými slovními druhy, a jak popisuje vnitřní diferenciaci partikulí z hlediska jejich distinktivních rysů.

Partikule jsou nezákladní slovní druh, nejsou součástí základní větné struktury a také se nikterak nepodílejí na větné stavbě, a to ani jako pomocné prvky. Dle MČ2 partikule „*vyjadřují vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti, k adresátovi, k obsahu či členění textu*“. (s. 228)

Významná část partikulí jsou slova s expresivním příznakem a jejich úloha spočívá ve funkci aktualizační, kterou se tato expresivita projevuje. Aktualizační funkce tkví v motivovaném zvýraznění určitých prostředků a aspektů promluvy v kontrastu s jinak často neutrálním textem. Partikule upozorňují na jazykové prostředky v textu a výpověď tím posouvají k expresivnějšímu a subjektivnějšímu rázu. Konkrétní funkční vnitřní zařazení partikulí lze provést téměř výhradně na základě kontextu mluvního aktu, v němž partikule figurují.

Stejně, homonymní partikule mohou nabývat různých významů, pokud se kontext liší. Homonymní slova vystupující ve výpovědi jako částice mohou pomocí jiného kontextu dokonce nabýt podstaty jiných slovních druhů, nejčastěji konjunkcí, adverbii a mohou být homonymní dokonce i s ohebnými slovními druhy (např. *aby, ale, až, co, dále, dobře, doufám, myslím, potom, pravda, řekněme, stejně, tak, třeba, však, zda, že...*).

Partikule také mají schopnost se ve výpovědích sdružovat a společně tak text modifikovat.

Partikule ve srovnání s funkčně blízkými slovními druhy

Partikule s jinými členy výpovědi netvoří syntagmata, k jiným slovním druhům se partikule mohou vztahovat pouze nesyntagmaticky. Takto se připojují k verbům, adjektivům a k adverbii, navíc i k substantivům (např. *Teprve Pavel to řekl.*), k numeraliím (např. *Přišlo jich asi osm.*) nebo se vztahují k celé výpovědi (např. *Patrně já ani Karel nebudeme moci přijít.*).

Na rozdíl od konjunkcí nemají partikule výhradně spojovací funkci, ve funkci spojovacích výrazů (nebo jako jejich součást) ale dokážou fungovat, a to jako nástroj navazování nebo připojení.

Jakožto samostatné parentetické výpovědi mohou být označovány tzv. větné příslovce (např. *pochopitelně, pravda...*), jež se také rozeznává jako určitý typ partikulí.

Mezi partikule je možné začlenit i některé slovesné tvary, které ztratily svůj funkční charakter (např. *myslím, doufám, řekněme, prosím...*)

Distinktivní rysy vnitřně diferencující partikule

Funkčně-sémantické distinktivní rysy partikulí jsou dány částicovými vztahy s komunikačním charakterem.

Distinktivními rysy se partikule navzájem vnitřně diferencují. Rozložení distinktivních rysů tohoto textového slovního druhu je však nesoustavné. Kupříkladu hodnotící partikule jako *beztak, beztoho, stejně* mohou nést emocionální rys ‚lhostejnosti‘ či ‚jistoty‘. Hodnotící distinktivní rys a zároveň rys uspokojení vykazuje např. partikule *naštěstí*.

Vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti i k adresátovi má obvykle povahu apelovou (prostěsdělovací, odporovací apod.). Tento vztah vykazují partikule typu *at'* nebo např. *opravdu*, které vyjadřuje ujištění adresáta mluvčím.

Vztah mluvčího k obsahu textu může být vyjadřován distinktivním rysem hodnotícím (např. jistotní hodnocení je obsaženo v partikulích typu *určitě* – *Babička určitě přijde.*) nebo se projevuje emocionálním postojem k obsahu textu (emocionalitu, např. rys uspokojení, vykazují částice jako *bohudík* – *Je to bohudík za námi.*).

Partikule mají schopnost členit text, propojovat jeho části a podílet se na struktuře výpovědi i celého textu, jak dokládají partikule typu *především – dále – konečně* aj. (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 228)

2 PREZENTACE PARTIKULÍ V ODBORNÉ LITERATUŘE

2.1 Sestavení přehledu mluvnic a jiných jazykovědných prací, které o problematice partikulí zásadním způsobem pojednávají, včetně způsobu, jímž jsou partikule v jednotlivých sledovaných publikacích definovány a tříděny

Partikule se vyskytují především v mluveném jazyce. Jelikož se v minulosti česká lingvistika v odborné literatuře soustředovala především na psanou formu češtiny, pozornost věnovaná partikulím stála vždy spíše na periferii zájmu. V následující části práce bude tento zájem českých lingvistů napříč novodobou historií lingvistiky zmapován a chronologicky seřazen. Ohled bude brán zejména na to, zdali byla studie či mluvnice sepsána před vznikem funkčního tvarosloví nebo po jeho nástupu. Zahrnuty budou jak tradiční mluvnice, tak významnější studie.

2.1.1 Mluvnice a zdroje do nástupu funkčních tvarosloví

Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé/Gebauerova
Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské – Jan Gebauer, 1925/1926

V generaci „gebauerovské“ byla česká lingvistika téměř výhradně prací učitelů, akademiků z pražské univerzity a jiných pracovníků působících v kultuře či školství. Důležitost univerzity pro českou jazykovědu se projevila zejména v druhé polovině 19. století a klíčové pro to bylo založení prvního slavistického vědeckého ústavu v roce 1880 a s ním Seminář pro slovanskou filologii, jejímž prvním ředitelem se stal Jan Gebauer. Jeho úsilí přineslo větší sjednocení české jazykovědné bohemistiky a mnohé práce této doby jsou dodnes cenné.

Jan Gebauer se mimo jiné zabýval současnou češtinou, zvláště se prakticky zaměřoval se na výuku češtiny. *Mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské* (1. i 2. díl) vycházela v opravených vydáních do roku 1905, díky úsilí Václava Ertla vyšla několikrát i později, konkrétně ve 20. letech. Statut nejdůležitější učebnice a uznávané mluvnice si podržela až do roku 1945, kdy se do popředí dostaly mluvnice Trávníčka nebo Havránka a Jedličky.

Příruční mluvnice jazyka českého (1. vyd. 1900), koncipovaná jako vědecký text, obsahuje Gebauerovo úplné zpracování české gramatiky. Díky přepracování F. Trávnička vyšla v několika vydáních (poslední v roce 1939 pod názvem *Gebauerova příruční mluvnice Jazyka českého pro učitele a studium soukromé*).

Gebauerův význam leží v mnoha oblastech české jazykovědy (zvláště historie), avšak velké zásluhy má jakožto autor učebnic českého jazyka, kterými na dlouhou dobu stanovil kodifikovanou normu spisovné češtiny a způsob výuky na školách.

(Pleskalová, 2007, s. 53 – 57)

Sledovány budou *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*, 1925; *Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské. I., Hláskosloví – Nauka o slově*, 1926 a *Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské. II., Skladba*, 1926.

V *Příruční mluvnici jazyka českého pro učitele a studium soukromé* z roku 1925 se Gebauer o neohebných slovních druzích zmiňuje v díle 1., část 3. *Tvarosloví – O tvarech slovíc neohebných*. O částicích jako takových se zde výslovně nehovoří, Gebauer z neohebných slovních druhů, které jsou podle něj „původu temného“, předkládá jen příslovce, předložky, spojky a citoslovce.

Je zajímavé, co Gebauer píše o některých příslovcích, jež jsou „původu temného“, míní jimi příslovce jako *ne*, *ni*, *ba*. O příslovcích poznamenává, že se v jejich případech ve valné většině jedná o ustrnulé ohnuté tvary, totiž za *a*, pády nebo za *b*, slovesné tvary.

K bodu *a*, *Příslovce jest svým původem některý pád* uvádí jako příklad nominativ a k němu slova jako *třeba*, *pravda*, *možná*, *lze*... Ve větách: *přijdu třeba sám; já jsem to pravda slíbil; vrátím se možná dnes* aj. Gebauerovy *příslovce, které jsou svým původem nominativ*, by se daly považovat za dnešní partikule. U ostatních pádu, jež Gebauer popisuje, se toto tvrdit nedá. Gebauer tedy sám tento druh slov, dá se říci, kategorizoval.

V bodu *b*, *Příslovce je svým původem některý tvar slovesný* používá jako příklady slova: *trvám* s použitím ve větě *bude trvám pršeti* atp.; *tuším*, *neřku-li*, *arci*, *prý* (ze slovesa *pravidti*) *nechajž*, *nechžť* atd. (z imperativu slova *nechati*); *bohdej*, *bohdejž*, *hledě*, *-ic*, *nehledě*, *-íc*, *vyjma*, *-ouc* (vlastně přechodníky přítomné, ale kladené do věty beze shody syntaktické a skleslé v příslovce); *takořka* (též); *chtě*, *nechtě* (též); *chtěj*, *nechtěj* (vlastně imperativy

skleslé v příslovce). V tomto případě se domnívám, že by opět mohlo jít o partikule, jak je určujeme dnes. (Gebauer, 1925, s. 214)

Pro námi sledovanou problematiku je neméně podstatné Gebauerovo pojetí citoslovcí. Citoslovce obecně Gebauer charakterizuje jako slabiky, které nesouvisí s žádným slovem a neřadí je do tvarosloví (tím míní citoslovce jako *ach! ó! hej!* atp.). Ovšem mezi citoslovce zahrnuje i některé ustrnulé tvary ohnuté např. *běda!* (*jest nom. jedn. (=bída)*); – *nastojte!* (*jest imperativ = překvapte, buďte zde, adsitis, vlastně volání o pomoc*); – *hle!* (*z imperativu hled'*); *vid'* (*ze stč. příslovce ved' a toto z 1. os. vědě = vím*). (Gebauer, 1925, s. 216)

V druhé ze zmíněných mluvnic, v *Gebauerově mluvnici české pro školy střední a stavy učitelské. I., Hláskosloví – Nauka o slově*, Gebauer již užívá termín partikule, avšak v jiném významu, než jak se chápe dnes. V této mluvnici termín partikule zahrnuje obecně neohebné slovní druhy. Tyto partikule Gebauer dělí na:

a, vlastní (příslovce, předložky a spojky)

b, citoslovce

Kategorii částic jako takových Gebauer zdánlivě opomíjí. (Gebauer, 1926, s. 119)

Tak je tomu i v druhém díle Gebauerovy mluvnice (*Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a stavy učitelské. II., Skladba*, 1926), kde se obecně neohebným slovním druhům věnuje spíše okrajově. Znamky dnešních partikulí opět vykazují zmínky v popisu příslovcí (např. sem řadí slovo *ne, ano, ba...*) (Gebauer, 1926, s. 257) a citoslovcí: k podružným citoslovcům – tedy taková slova, co se citoslovci stala syntakticky, zařazuje slova jako *běda, žel, hle, vid'* aj. Nejčtenějším pramenem podružných citoslovcí jsou zvláště jednoslovné výrazy, vykazující významovou podobnost mezi citoslovci a větami zvolacími, rozkazovacími a vokativy. „*Na př.: Přihlédnu. Dáble! Nemluvil řeč planou. Ta tam je noha!* (Čech.); *vokativem dáble nechce mluvící dábla přivolati, nýbrž slovo to je jen výrazem nepříjemného překvapení – citoslovcem. – Bože, jak se to tam svítí!* (Čech.) – *„Ježíš Marjá, Adame!“* vzkřikla žena. (Ra.) – *Blesky boží!* (Čech.)... – *Vida, vida, ta káva není špatná.* (Hol.)“ atp.

Takováto podružná citoslovce se mnohdy spojují zvláště s vokativy a zvolacími větami nebo rozkazovacími. „... *pozbyvající pak v tomto spojení namnoze své významové samostatnosti, mění se v pouhé formální partikule, jimiž se nálada osoby mluvící předem naznačuje. Členské platnosti ve větě ovšem nemají.*“ (Gebauer, 1926, s. 270)

Dnešní partikule byly pro Gebauera podružnými citoslovci, která nemají větněčlenskou platnost.

Mluvnice spisovné češtiny – F. Trávníček, 1951

Dílo Františka Trávníčka bylo ve své době státem i veřejností vysoce ceněno. Za Mluvnici spisovné češtiny obdržel v roce 1950 státní cenu I. stupně a nebyla to zdaleka poslední pocta, které se mu dostalo. (Jaromír Bělič, 1958)

Trávníčkova *Mluvnice spisovné češtiny II, Skladba* z roku 1951 obsahuje výklad o slovních druzích, v němž už má slovní druh částice svou pevnou pozici. Autor připouští, že se částice jakožto zvláštní slovní druh dosud neuváděly, přestože jsou třeba k rozlišení větoslovných úkonů.

O partikulích Trávníček píše, že jejich význam nespočívá ve věcnosti, nýbrž ve významu mluvnickém, podobně jako u příbuzných spojek, a jsou mluvnickou částí věty (autor tedy částice považuje za součást základní větné struktury). Částice pouze uvozují věty a značí ráz jen této věty, nevztahují se k větě jiné. Na rozdíl od spojek taky mohou být v samostatných větách. Jejich mluvnická funkce je funkce uvozovací, kdy „*uvozují obecně věty co do jejich rázu, vyznačují obecně ráz vět, a to jednak obsahový, jednak citový.*“ (s. 1472) Dle tohoto dělí částice na částice obsahové a částice citové.

Částice obsahová značí obsah věty. Jedná se o slova jako *kěž*, která naznačuje obsah přací, částice *-li, zda, zdali* značí závislou otázku (*Neví, je-li to tak.*)

Částice citové vyjadřují citový ráz věty.

- (a) částice *co, což, zdalipak, -li, či* v otázkách s citovým zabarvením (*Zdalipak je už tma?*).
- (b) částice citoslovné nemají věcný význam ani větnou platnost, uvozují emocionálně zabarvenou větu: *Ach, to je nepřijemné. Br, to studí!*

Částice v jiných funkcích:

- (a) ve funkci citoslovcí s větnou platností: *ach! och! jej!* Citoslovce nabývají funkce citových částic nejčastěji.
- (b) částice *či* ve funkci spojky: srov. *Chce tam jít či nechce?* (spojka) a *Či je to přece tak?* (částice)

Částice ve funkci jmenné věty tázací mohou být slova *co, což, copak*, která ztratila svou větnou platnost a stala se citovou částicí naznačující překvapení či podiv. Srov. *Copak ty to nevidíš?* a původní *Copak, ty to nevidíš?*

Česká mluvnice – B. Havránek, A. Jedlička (1963)

Česká mluvnice je základní jazykovou příručkou shrnující poučení o českém spisovném jazyce. Je určena učitelům i širší veřejnosti. Text mluvnice je instruktivní, výklad jednoduchý a přehledný jak z hlediska jazykovědné teorie, tak i z hlediska metodického.

Informace o částicích jsou obsaženy v krátké kapitole Spojky a částice. Z dnešního pohledu je však výklad velmi stručný a nepříliš přehledný, postrádá systematičnost a neobsahuje dostatečné množství příkladů. Nutno však poznamenat, že autoři jako první zařadili teorii slovních druhů do tvarosloví místo do skladby. (A. Jedlička, 1989)

Částice jsou definovány jako slova neohebná, „*kteřá uvozují samostatné věty a vyjadřují i jejich charakter druhový (rozkaz, otázku, zvolání) anebo různé jejich modální odstíny nebo citové zabarvení*“ (s. 310), např. *ať, kéž, copak, což*. Nejsou větnými členy, nespojují věty a ve spojení s větnými členy upřesňují jejich významové odstíny. Stojí obvykle na začátku věty nebo před slovem, které vytýkají: *Ať už je konečně klid! Copak je to za vojáka?*

Roli částic mohou mít i větné spojky (*kdyby, když, že, a, i, ale* apod.), pokud nespojují věty a pokud „*vyjadřují jen určitý charakter věty nebo výrazu, zpravidla způsobový*“ (s. 310): *Kdyby už přestalo pršet! Že se nestydíš! I ty loupežníku! A co teď? Když ona je tak milá.*

Také některá slova s platností příslovečnou nebo citoslovečnou mohou fungovat jako částice s významem upozorňujícím, náladovým, vytýkacím nebo zdůrazňujícím: *Jen s láskou mnoho zmůžeš. Jen Petr nepřišel. Jak se to jen mohlo stát? To sněží. Ono se to zlobí (to, ono měly*

původně citoslovečnou platnost). Za částice lze pokládat i příslovce přitakací, vybízečí a způsobová (modální).

Nauka o českém jazyku – Vladimír Šmilauer, 1972

Nauka o českém jazyku je dílem profesora a bohemisty Vladimíra Šmilauera a byla psána se záměrem vytvořit adekvátnější pomocnou knihu pro studenty škol II. cyklu, zároveň ale popisuje český jazyk v takovém rozsahu, že se může využít i jako pramen poučení pro veřejnost jako takovou.

Kniha obsahuje všestranný výklad o současném spisovném jazyku, autor se v ní zabývá ve stejné míře rovinou mluvnickou, zvukovou i grafickou a také slovní zásobou.

O tvarosloví pojednává oddíl s názvem Slovo, který obsahuje výklad o slovních druzích, slovo tvorbě, lexikologii, pravopisu i o zvukové stavbě slova. (Pracovníci oddělení jazykové kultury ÚJČ ČSAV, 1973)

V *Nauce o českém jazyku* se pasáž pojednávající o partikulích nachází v oddílu *Slovo*, v kapitole *Slovo a jeho druhy*:

Částice (partikule) autor řadí spolu s předložkami a spojkami k neohebným slovním druhům, které nejsou součástí větné struktury. Na rozdíl jiných neohebných slov však částice nemají funkci usouvztažňovat větné členy, ale naopak vyjadřují vztah mluvčího k výpovědi. Šmilauer třídí částice podle toho, jestli:

- (a) uvozují větu a naznačují její druh a modální a citovou povahu – *At' se ti všechno daří* (přací věta); *Že tě hanba netříská!* (zvolací věta v podobě vedlejší věty); *Zdali jsem ji požádal?* (otázka zjišťovací)
- (b) značí mluvčího stanovisko k obsahu výpovědi (modální částice) – pochybnost (*prý*), jistotní modalita (*jistě*), hodnocení (*chválabo hu*), pravděpodobnost (*možná*)
- (c) jestli mají větnou platnost – v tom případě se jedná o přitakání (*Ano. Zajisté.*), nebo zápor (*Ne. Nikoli.*)
- (d) mají funkci zdůrazňovací – *Ani toho mravence by nezabil. Cpal se, co se jen do něj vešlo.*

(e) naznačují důvěrnost výpovědi (částice citová) – *To vám byla legrace, až jsem se za břicho popadal.*

K původu částic Šmilauer dodává, že částice jsou vlastně zvláštní slova, která vznikla z ohebných slov, a to významovým posunem (ze spojek podřadících *zda, zdali, aby, kdyby* a souřadících *i, ani, však*; z příslovcí *vážně, zřejmě*). (Šmilauer, 1972, s. 34)

2.1.2 Mluvnice a zdroje od nástupu funkčních tvarosloví

Mluvnice češtiny 2 (tzv. akademická) – kol. autorů, 1986

Vypracování této mluvnice je zásluhou početného kolektivu autorů pod redakcí M. Komárka, J. Kořenského, J. Petra a J. Veselkové.

Mluvnice češtiny 2 ve dvou oddílech zpracovává tvarosloví současného českého jazyka. První oddíl – funkční tvarosloví, se zaměřuje na výklad o gramatických jevech, jež byly v některých starších pracích (J. Gebauer, F. Trávníček, V. Šmilauer) řazeny do skladby. Druhý oddíl – formální tvarosloví, se věnuje paradigmatické ohebných slovních druhů.

Druhý díl akademické mluvnice je příkladem vědecké mluvnice, což dokládá množství a výstižnost materiálu nebo metodologický přístup. Současně v souladu se soudobou světovou lingvistikou se zde nově, oproti předchozím mluvnicím, vyzdvihuje funkčně-sémantické hledisko.

Velmi důkladné jsou kapitoly věnující se slovním druhům, které obsahují funkčně-sémantickou charakteristiku jednotlivých slovních druhů a jejich příslušnou klasifikaci.

V mluvnici se na partikule nahlíží jako na komunikační slovní druh, který lze dále klasifikovat na částice apelové, hodnotící, citové (emocionální) a na částice strukturující text, což je kategorie samostatně se vyčleňující. (A. Jedlička, 1989)

Klasifikace částic

Klasifikace částic je provedena dle čtyř typů základních distinktivních rysů, a to: (číslování je přizpůsobeno této práci a pouze naznačuje způsob číslování v MČ2)

1. apelovost
2. hodnocení
3. emocionalita
4. strukturace textu

Vztah mluvčího k adresátovi sdělení i ke sdělované skutečnosti vyjadřují tedy **částice apelové**, vztah mluvčího k obsahu textu nebo jeho části vyjadřují **částice hodnotící**, citový vztah mluvčího k obsahu textu nebo jeho části vyjadřují **částice emocionální**, vztah mluvčího k členění textu nebo jeho části vyjadřují **částice strukturující**.

1. Částice apelové – Časticemi apelovými mluvčí vyjadřuje záměrné úsilí vyzvat či jinak se kontaktovat s adresátem v souladu s jeho vztahem se sdělovanou skutečností.

Podtypy distinktivního rysu jsou:

- 1.1 otázka
- 1.2 žádost, rozkaz
- 1.3 přání
- 1.4 přesvědčování
- 1.5 ujišťování
- 1.6 odporování
- 1.7 výhrůžka
- 1.8 výtky

1.1 K částicím tázacím (otázkovým) se řadí slova *což, co(ž)pak, jakpak, jestlipak, zdalipak* aj. s použitím ve větách *Cožpak nevidíš, co to s ním dělá? Jestlipak už jsi tam byl?*

1.2 Žádací a rozkazovací částice se vyskytují zpravidla v imperativních větách. Zařazují se zde slova *kdyby, ať, nechť* aj. s použitím ve větách *Kdyby s tím přestal! Ať mi donese večeri!*

1.3 Částice přací jsou *kéž, ať, bodejt', aby, kdyby* aj. s použitím ve větách *Ať žije král! Už aby jen přišel! Kdyby chtělo mrholit!*

1.4 Částicemi přesvědčovacími mohou být výrazy *zaručeně, opravdu, vážně, vskutku, rozhodně, však, vždyť* aj. s použitím ve větách *Včerejší večer byl opravdu mimořádný. Vskutku to takhle bylo. „,Šak on už na to přijde,“* povídala maminka.

1.5 Za částice s distinktivním rysem ujišťování se mohou považovat řady částic, např. *opravdu, doopravdy, fakt(icky), rozhodně, jistě, věru, skutečně, vskutku, určitě, vážně, zaručeně* aj. s použitím ve větách *Tak ty jsi to opravdu ještě neviděla? Rozhodně se ti to podařilo. To jistě neuškodí. To si věru budu ještě dlouho pamatovat. Skutečně jsem si to užil. Tohle byl vážně on. Zaručeně jsem ti to dal.*

1.6 K částicím s distinktivním rysem odporování se řadí *ale, náhodou, vždyť, když, přece* aj. s použitím ve větách *„Ale děti.“ rozzlobí se učitelka, „tohle se přece nedělá!“* *Náhodou to bylo celkem fajn. Vždyť ony samy nevědí, že to tak není. Když ona říkala, že jí to můžu říct. Přece jsi mi to tvrdil.*

1.7 Jako výhrůžka se může projevovat částice *však* s použitím ve větě *Však ještě uvidíš, kdo má silnější ránu!*

1.8 Částice s distinktivním rysem výtka závisí na konkrétním užití v daném kontextu, např. *Že se nestydíš!*

2. Částice hodnotící – Částice vyjadřují „*hodnotící vztah mluvčího k obsahu textu nebo jeho části*“ (s. 230), kdy jsou jevy mluvčím odmítány nebo přijímány. Mluvnice upozorňuje na to, že mnoho slov, které byly ještě v nedaleké minulosti považovány výlučně za příslovce, jsou v této mluvnici již řazeny mezi částice hodnotící. Tento posun lze sledovat např. v řazení výrazů *ještě, opravdu, beztoho, zejména, dokonce*. Ve Slovníku spisovného jazyka českého jsou zařazeny jednoznačně mezi příslovce. Ve Slovníku spisovné češtiny jsou výrazy *ještě, opravdu* označeny jako příslovce i částice, výrazy *beztoho, zejména, dokonce* už jen jako částice.

Distinktivní rysy hodnotících částic jsou:

2.1 hodnocení z hlediska jistoty o platnosti obsahu textu nebo jeho části (jistotní modalita) a z hlediska nutnosti nebo možnosti realizace obsahu textu nebo jeho části (voluntativní modalita); tyto částice MČ2 pojmenovává jako modalitní.

2.2 hodnocení srovnáním

2.3 hodnocení rektifikací

2.4 hodnocení splnění nebo nesplnění předpokladu (presumpční evaluativnost)

2.5 hodnocení míry

2.6 hodnocení důležitosti, významnosti výrazu zdůrazněním

2.6.1 důraz prostý

2.6.2 důraz vytykákový

2.1 Modalitní částice vyjadřují jistotní a voluntativní modalitu. Jistotní modalitu prezentují jistotní částice. Tyto částice vyjadřují hodnocení „jistoty“ na stupnici v rozpětí mezi „je jisté, že výpověď platí“ po jeho opak - „je jisté, že výpověď neplatí“. Jednotlivé stupně lze vyjádřit takto:

(a) Je jisté, že výpověď platí ...: vyjadřují částice *bezesporu, beztak, ano, dobře, dozajista nepochybně, ovšem, pravda, určitě, bezpochyby, jistě, zjevně* aj.: *Je to bezesporu výborný nápad. Dobře, já to tedy udělám. Učí se, ano, ale stejně to neumí. Tomu rozhodně nemůžeme věřit.*

(b) Je pravděpodobné, že výpověď platí ...: vyjadřují částice *pravděpodobně, zřejmě, nejspíš, patrně*, aj.: *Stalo se to pravděpodobně omylem. Patrně to nechtěl zapálit. Nejspíš o nás rozhodl nezkušený člověk.*

(c) Není jisté, že výpověď platí...: vyjadřují částice *snad, asi, možná* aj.: *Kvalitní zelenina se asi do obchodu nedostane. Možná, že to bude pravda. Ve škole byl Jirka potrestán snad nejvíce.*

(d) Je téměř jisté, že výpověď neplatí ...: vyjadřují částice *sotva, ledva* aj.: *Sotva u nás umí někdo uvařit tak dobře jako on.*

(e) Je jisté, že výpověď neplatí ...: vyjadřují částice *kdepak, ne, nic, chraňbůh, bodejt', nikoliv* aj.: *Ne, takhle to dělat nebudeš. Posloucháte nás? Ale kdepak! Můžeme si už jít hrát? Nic, učit se budete!*

(f) Mluvčí neví, ale někdo jiný ví, že výpověď platí (není jisté, že výpověď platí)...: vyjadřují částice *čertví, kdoví, bůhví, prý, údajně, bůhsud', jako* aj.: *Čertví, komu ty věci patřily. Kdoví, jak se to vlastně přihodilo. Stalo se to prý jen náhodou. Ten chlapec chodí údajně do této budovy. Tak tys to jako viděl.*

Zde mluvnické uvádí poznámku o slovech *ano, ne* (a jejich ekvivalentech jako *nikoli, dobře* aj.). Jsou specifickými jevy kategorie částic. Mohou být částicemi větotvornými (dříve větνά

příslovce) - *ba, baže, pravda, dobře, správně, nikoli, kdepak, chraňbůh* aj. nebo částicemi integrovanými (dříve také větná příslovce) do výpovědi - *bohužel, bohudík, pochopitelně, samozřejmě, přirozeně, baže, zajisté* aj. Ve druhém případě jde o výrazy, které mohou být samostatnou výpovědí a jsou již integrovanou částí výpovědi. Pro rozlišení těchto dvou typů částic je nutné si povšimnout postavení příklonek typu *jsem* (včetně dalších tvarů), *se, mi* aj. U částic integrovaných do výpovědi jsou vždy v pozici enklitické: *Bohužel jsem již nestačil uskočit. Přirozeně se nemusíte omlouvat. Pochopitelně mi do smíchu nebylo.* U větotvorných částic je enklitický vztah vyloučen: *Ne, udělal bych to stejně* (nikoli *Ne, bych udělal to stejně*). *Kdepak, tak se to nemohlo stát* (nikoli *Kdepak, se tak to nemohlo stát*).

Voluntativní modalita není tak běžná. Signalizují ji částice *nevyhnutelně, nutně* s použitím ve větě *Nutně to někomu musím říct.*

2.2 Srovnávacími částicemi se vyjadřuje hodnocení tím, že část výpovědi srovnává s jiným výrazem, jsou to např. slova *doslova, jakoby, takřkajíc* aj.: *Jeho jakoby zasněný pohled však ostře sledoval okolí. Spěchal takřkajíc jen pomaloučku. Byli jsme doslova ohromeni krásou přírody.*

2.3 Rektifikačně odkazující částice jsou výrazy, které zpřesňují významově příbuzné části výpovědi. Jsou to částice *tedy, tudíž* aj.: *Cítím bolest, tedy žiju.*

2.4 Částice předpokladově hodnotící slouží k hodnocení výpovědi, vyjadřují hodnocení textu nebo jeho části mluvčím z pohledu splnění nebo nesplnění předpokládané výpovědi. K emocionálně zabarveným se řadí výrazy vyjadřující překvapení (*ale, vždyť*), uspokojení (*aby, konečně*), výhrůžku (*však*), podiv (*ale, kupodivu, jestli*), lhostejnost (*beztoho, at', stejně*), zklamání (*potom, pak*), uspokojení (*aby, konečně*) a možné další emoce. K částicím, které nejsou emocionálně zabarveny lze zařadit *pochopitelně, očividně, dokonce (i), pravda* aj.: *Pravda, některé činy nejdou odpustit. Pochopitelně list nepodepsal.*

2.5 Měrově hodnotící částice slouží k posouzení výpovědi z hlediska míry, která může být (a) neúplná (malá míra – *ledva, nejméně, přinejmenším*, střední míra – *víceméně*, velká míra – *až, div, takřka, už už*); (b) úplná (přiměřená míra – *celkem, dokonale – doslova, úplně*) a (c) přibližná (*asi, přibližně, zhruba*).

2.6 Zdůrazňovací částice podtrhuje významnost části výpovědi.

2.6.1 Z toho se vydělují částice prostě zdůrazňovací (*hned, jen, právě, prostě, vůbec* aj. s použitím ve větách *Hned na začátku dne začala být nepříjemná. Tohle si právě nemyslím. Prostě si tu sedni a čekej.*

2.6.2 Částice vytýkavě zdůrazňovací na rozdíl od prostého zdůraznění vyčleňují část výpovědi z celku, zároveň mohou sloužit ke strukturaci výpovědi nebo její části. Jedná se o částice *ani, alespoň, hlavně, jedině, pouze, přímo, výhradně, zejména, zvláště* aj. s použitím ve větách *Ani Karel tentokrát nepřišel pozdě. Musí přijít alespoň dvacet dětí, jinak se akce ruší. Chtěl bych poděkovat zejména rodičům.*

3. Částice emocionální – (distinktivní rys je emociálnita) vyjadřují „*citové postoje mluvčího k obsahu textu nebo jeho části*“ (s. 236). Podtypy tohoto distinktivního rysu jsou překvapení, podiv, politování, uspokojení či zklamání, lhostejnost a obava. Výhradně emociálních částic však není mnoho. Jde o částice vyjadřující uspokojení - *naštěstí, zaplat' pánbůh, díky, díkybohu, bohudík* aj., částice vyjadřující zklamání - *želbohu, bohužel, naneštěstí* aj., případně i vyjadřující obavu – *nedejbože*.

U již většího počtu částic se citovost pojí s distinktivními rysy apelu nebo hodnocení. Jedná se například o:

3.1 překvapení – částice, jež může vyjadřovat emociálnitu (překvapení) a zároveň rys apelu, je např. částice *vždyt'*;

3.2 podiv – rys hodnocení, apelu i emociálnity vyjadřují např. částice *dokonce, ano, ale, copak, že, kupodivu, jestli*;

3.3 politování – slova *bohužel, želbohu, naneštěstí* se dají spojit i s distinktivním rysem hodnocení;

3.4 uspokojení – hodnotící i emociální částice vyjadřující uspokojení jsou *ale, aby, konečně*;

3.5 lhostejnost – lhostejnost může být zároveň vyjádřena rysem hodnocení, a to částicemi *beztak, stejně, at', beztoho*;

3.6 obava – částice *chraňbůh* se dá zařadit i k jistotním částicím, částice *aby* může být i jistotní nebo apelová, *copak* je jinak i apelová.

4. Částice strukturující (členící, hierarchizující) text nebo jeho části – (distinktivní rys je strukturace textu) vyjadřují „*vztah mluvčího k struktuře (strukturovanosti) textu nebo jeho části*“ (s. 237). Je možné je nazývat také partikulemi členícími nebo hierarchizujícími. Částice text člení i propojují. Připojují a navazují slova, věty, souvětí, fungují jako „*textové připojovací konektory*“ (s. 237), signalizují také začátek textu. Funkčně se přibližují spojkám, se kterými se často spojují a tvoří s nimi spojovací výrazy. Rozlišení spojky od částice strukturující může být někdy obtížné. V případě výrazů typu *ani – ani, jednak – jednak* apod., lze první slovo pokládat za částici a druhé za spojku. Podtypy distinktivního rysu strukturace textu jsou signalizace začátku textu nebo jeho části, lineární členění reálného textu, výčtové členění textu, odkazové členění textu, aplikativní členění textu, implikace vytčením do protikladu a implikace výběru výrazů téhož řádu..

Distinktivní rys strukturace textu lze dále dělit na:

4.1 signalizace začátku textu nebo jeho části;

4.2 lineární členění reálného textu;

4.2.1 výčtové členění textu;

4.2.2 odkazové členění textu;

4.3 implikativní členění textu;

4.3.1 implikaci vytčením do protikladu;

4.3.2 implikaci výběru výrazů téhož řádu.

4.1 Částice, jež naznačují začátek textu, mívají mnohdy i apeloitou funkci. Jde o částice *a, i, no, nu, ono, tak, tedy* aj.: *A teď už konečně vyrazíme. No, nechci nic říkat, ale předtím to vypadalo lépe. Nu, co nadělám. Tak a je to.*

4.2 Částice lineárně strukturující reálný text je možné rozdělit na dvě skupiny:

4.2.1 Částice výčtově strukturující reálný text jsou souvztažné částice typu *zároveň, přitom, pak, především – dále – konečně, ani – ani, jednak – jednak* aj.: *Přitom nešlo o to, jestli to vyhraje. To nejdůležitější pak spatřuji v reálné praxi, které si žáci zařídí.*

4.2.2 Částice odkazově členící text odkazují k předchozí části textu, kterou vysvětlují, zpřesňují apod. Jedná se o částice *eventuálně, krátce, prostě, přesněji, případně, respektive, tudíž, zkratka* aj.: *Nechtěl na to upozornit, tedy na fakt, že už se nehodlá vrátit. Tudíž Milada nemohla napravit svou chybu. Pejsek s kočičkou dávali do dortu, máslo, marmeládu, špekáčky, okurky, zkratka všechno, na co měli chuť.*

4.3 Částice implikativně členící text se rozděluje na dva podtypy:

4.3.1 Částice implikující vytčení do protikladu jsou vlastně vytýkavě zdůrazňovací částice s funkcí strukturace textu. Např. ve větě *Na hřišti si vedle menších dětí hrály s balónem i děti starší.* převládá zdůrazňující funkce nad funkcí strukturující.

4.3.2 Částice implikující výběr výrazů téhož řádu jsou slova *například, řekněme, třeba* aj.: *Tak Anička je ještě především dobrá kuchařka, která se vyrovná všem slavným kuchařům.*

(Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 230 – 238)

Čeština – řeč a jazyk – Marie Čechová a kolektiv autorů (2000)

Čeština – řeč a jazyk je rozsáhlá jazyková příručka určená profesionálním uživatelům spisovného jazyka, jež zahrnuje obecnou charakteristiku jazyka, porovnání češtiny s ostatními jazyky, pojmenování, tvarosloví a problematiku komunikace a komunikátu.

V oddílu *III – Pojmenování a slovo*, se nachází kapitola věnovaná slovním druhům, a tedy i partikulím, jež charakterizuje dle kritéria sémantického, morfologického a syntaktického.

Kritérium sémantické

Původní nerozsáhlý repertoár partikulí se postupně rozšiřoval. Zpočátku partikule vyjadřovaly pouze přání (*kéž, ať*), poté se mezi ně zařadily i dřívější spojkové výrazy vyjadřující různé postoje (nevoli, překvapení apod.) a slova dříve příslovečná, která vyjadřují možnostní a jistotní modalitu (*prý, že, snad*). Partikule mohou mít homonymní formu s jinými slovními druhy, např. s konjunkcemi (*ale, a, i*) a odlišují se na základě funkce, kterou daný výraz plní v textu.

Kritérium morfologické

S tímto kritériem lze dle Čechové pracovat jen v případě ohebných slovních druhů, „...*při uplatnění tohoto kritéria nerozčleníme předložky, spojky, částice, ale nerozčleníme od nich ani citoslovce a příslovce, pokud příslovce nebudeme chápat jako samostatnou skupinu adjektiv...*“ (s. 87)

Kritérium syntaktické

Partikule jsou neplnovýznamové, neohebné a nesyntagmatické. Ve výpovědi mají funkci komunikační, tedy naznačují druh vět (*ať, kéž*), modální (*snad, prý*), naznačují citovost (radost, překvapení: *Ale to jsou k nám hosti!*) a uvozují výpověď. Vyjadřují jistotu či nejistotu mluvčího (*možná, snad, asi*) nebo jeho odhad míry (*málem, skoro*).

Od konjunkcí, se kterými mají některé tvary shodné, je třeba je lišit na základě jejich funkce ve větě (konjunkce: *Dům byl pěkný, ale malý*. partikule: *Ale tohle mi nedělej*).

Partikule jsou také významným prostředkem výstavby textu.

Tradiční třídění dle příslušných kritérií v této mluvnici není.

Mluvnice současné češtiny 1 - Václav Cvrček a kolektiv autorů (2010)

Tato mluvnice není normativní příručkou mluvnice češtiny. Svým obsahem je velmi zajímavá a pro sledování vývoje češtiny přínosná. Zachycuje varianty, které současný jazyk produkuje. Vychází z průměrných mluvených a psaných současných jazykových zvyklostí. Východiskem jsou jazykové korpusy psané a mluvené češtiny - počítačově zpracované rozsáhlé soubory jazykových dat. Mluvnice vychází z konkrétních informací užívání současného jazyka, popisuje jazyk, jak skutečně vypadá. Autorem kapitoly zabývající se částicemi je Jan Táborský.

Pozoruhodná je výsledná informace o vysoké frekventovanosti částic v současném mluveném jazyce. V mluvených projevech se staly třetím nejfrekventovanějším slovním druhem. Tato mluvnice také předkládá jedinečné rozlišení částic užívaných převážně buď v psaném, nebo v mluveném jazyce. Ukázalo se, že některé částice se objevují téměř vždy jen v psaném projevu, některé zase pouze v projevu mluveném.

Podle klasifikačních kritérií (tvaroslovná, významová a syntaktická) třídění slovních druhů jsou částice zařazeny mezi neplnovýznamový neohebný slovní druh. Autor upozorňuje, že bývají někdy považovány za tzv. zbytkový slovní druh, jejich význam v modifikaci vypovězené skutečnosti je však důležitý. Částice zvýrazňují a doplňují smysl užití výpovědi o „specifický pragmatický rys“ (s. 131) a „vyjadřují vztah mluvčího k výpovědi z hlediska

jejího kontextu, obsahu, formy či z hlediska reality“ (s. 295). Bývají ve spojitosti s lexikálními jednotkami „*různého původu a mnoha různých funkcí*“ (s. 131), podílí se tak na obohacení výpovědi (*Bohudík se mu nic nestalo.*)

Částice se výrazem shodují s některými slovními druhy, např. s příslovci (*absolutně, samozřejmě*), spojkami (*ale, ále*) podstatnými jmény (*Fakt to způsobil on*). Znakem odlišnosti částic od citoslovcí je „*neschopnost částic tvořit samostatnou výpověď*“ (s. 295). Určení částice je pak obvykle vázáno na konkrétní text. Nejsou tedy samostatnou výpovědí, nevstupují do syntaktických struktur, nemají postavení větných členů, „*ve větné stavbě však někdy mají tendenci být v určité pozici*“ (s. 295).

Často dochází v textu ke kumulaci částic, které mohou být náhodné i ustálené. Jde o tzv. víceslovné částice, např.: *dejme tomu, přece jenom, když tak, ještě že, co kdyby, nebo co, že já aj.*

Autor upozorňuje, že schopnost vyjádření pragmatických významů mluvených projevů nepřísluší pouze částicím. Významným prostředkem je použití intonace v mluveném projevu, která může působit sama o sobě, může být však i s určitými částicemi v součinnosti. Dalším funkčně podobným prostředkem pro vyjádření pragmatických významů může být i použití modálních sloves nebo futura, např. v případě tzv. jistotní modality – *To musí být lež, To bude pejsek*. Částicím se přibližují také jiné výrazy, výrazy slovesné nebo víceslovné, původně vsuvky, jako např. *pokud vím, myslím, zdá se aj.*

Táborský předkládá kategorizaci částic z hlediska jejich funkce. Zařazovány jsou do pěti kategorií a jejich podtypů s možností, že některé částice mohou být patřit i do několika z nich.

1. Částice postojové (modální) „*vyjadřují vztah mluvčího ke skutečnosti vyjádřené výpovědi z hlediska stupně její platnosti*“ (s. 296).

Tyto částice se dále dělí na faktuální (veritativní), volní (voluntativní), výrazové (expresivní).

(a) Faktuální (veritativní) částice – v této kategorii existuje mnoho možných postojů s možností zařazení částic do následujících několika podtypů:

Částice vyjadřující stupeň jistoty či pravdivosti

Patří mezi ně např.: *doopravdy, jistě, nikoliv, opravdu, fakt, snad, sotva* apod.: *Fakt to udělal dobře! Byla to doopravdy láska?* Lze jimi vyjádřit i rozsah mezi vysokým a nízkým stupněm

jistoty a pravdivosti, např.: *Jana je nepochybně (opravdu, určitě) nejlepší. Jana je sotva nejlepší.*

Částice vyjadřující míru pravděpodobnosti a pochybnosti

Patří mezi ně např.: *rozhodně, spíš, asi, možná, určitě, sotva, nejspíš, jasně* a další: *Maminka se asi zlobí. Ten chlapec je nejspíš blázen.*

Částice vyjadřující otázku či ověřování

Patří mezi ně např.: *ne, že, jo, co, vid' apod.:* *Maminka má radost, vid'?* *Ten dopis je ze zahraničí, že?*

Částice vyjadřující zpřesnění či potvrzení

Patří mezi ně např.: *vůbec, dokonce, respektive, rovněž, vůbec, zvláště, totiž, taky, přímo, zejména* aj.: *Radost můžete mít rovněž z dárku. Chodec vstoupil přímo před auto. Radost mám zejména z této práce. Je to můj přítel a vůbec čestný člověk.*

Částice vyjadřující změnu platnosti a ekvivalenci

Patří mezi ně např.: *přirozeně, víceméně, takřikajíc, konečně, eventuálně, naopak, respektive* apod.: *Hodnotím to naopak velmi kladně! Napiš si hned úkol, eventuálně jeho psaní odlož na pozdější dobu! Bylo to takřikajíc velmi odvážné!*

Částice vyjadřující míru nezávislosti a přípustku

Patří mezi ně např.: *prostě, konečně, beztak, ostatně, pravda, i tak* a další: *Máma si beztak vždy prosadí svou. I tak ti trest neodpustím. Dovezeš to prostě v neděli ráno.*

(b) Volní (voluntativní) částice – „vyjadřují projev vůle mluvčího“ (s. 296). Mohou vyjadřovat přání, rozkaz, radu, dovolení, lhostejnost apod.

Částice vyjadřující rozkaz, zákaz či dovolení

Patří mezi ně např.: *jen, klidně, ať, nuže, jen, nechť* apod.: *Můžeš mi klidně tykat. Ať už je to hotové! Jen si ten dárek nech.*

Částice vyjadřující přání

Patří mezi ně např.: *kéž, kdyby, at', necht', at' aj.:* *At' už je konečně bez teploty. Kdyby už konečně přestalo pršet. Necht' se všichni projeví podle své povahy.*

Částice vyjadřující radu

Patří mezi ně např.: *raději, kdyby, radši aj.:* *Raději se s tímto rozhodnutím už smiř. Kdyby se do toho radši nepletl, udělal by lépe.*

Částice vyjadřující lhostejnost k obsahu

Patří mezi ně např.: *řekněme, dejme tomu, třeba, například, tak aj.:* *Třeba se to tak stalo. Dejme tomu, že měl pravdu.*

(c) Výrazové (expresivní) částice – „vyjadřují názor mluvčího na obsah výpovědi, jeho postoj“ (s. 297). Lze tak vyjádřit zaujetí, resumování a reference k předchozímu kontextu, zdrženlivost.

Částice vyjadřující zaujetí

Patří mezi ně např.: *namouduši, vůbec apod.:* *Ten nápad je namouduši můj. Ten učitel je vůbec charakterní člověk.*

Částice vyjadřující resumování a referenci k předchozímu kontextu

Patří mezi ně např.: *prostě, nakonec, zkrátka aj.:* *Petr se nakonec rozhodl pro studium medicíny. Je to zkrátka poctivý člověk. Babička se nakonec rozhodla pro cestu letadlem.*

Částice vyjadřující zdrženlivost

Patří mezi ně např.: *konečně, koneckonců apod.:* *Stalo se to koneckonců s jeho vědomím. Problém je už konečně vyřešen.*

(d) Částice pocitové (emocionální) – „vyjadřují širokou škálu kladných i záporných emocionálních - tedy subjektivních - vztahů mluvčího k obsahu výpovědi nebo jiné složce komunikace“ (s. 297).

Mohou vyjadřovat radost, uspokojení, zklamání, lítost, úlevu, obavu, důvěru.

Částice vyjadřující radost a uspokojení

Patří mezi ně např.: *bohudík, naštěstí aj.: Při bouračce se naštěstí nikomu nic nestalo. Byla to bohudík jen poplašná zpráva.*

Částice vyjadřující zklamání a lítost

Patří mezi ně např.: *naneštěstí, bohužel, žel aj.: Pomoc přišla bohužel pozdě. Na místě výbuchu se naneštěstí objevily děti. Byla to žel velká smůla.*

Částice vyjadřující úlevu

Patří mezi ně např.: *ještě že: Ještě že se nám ta bouřka vyhnula.*

Částice vyjadřující obavu a důvěru

Patří mezi ně např.: *aby, jen aby* při vyjádření obavy, *však* při vyjádření důvěry. *Jen aby se to předčasně neprozradilo. Dopadne to dobře, však je u něj lékař.*

(e) Částice hodnotící (evaluativní) – „signalizují hodnocení obsahu výpovědi mluvčím mezi póly dobře a špatně“ (s. 297).

Hodnocení se vztahuje na vlastnosti, jako je uspokojivost, vhodnost, úspěšnost, příjemnost, oprávněnost, očekávanost, neočekávanost aj.: *ovšem, chválabohu, vždyť, přece, už, již* apod.: *Tu práci jsem chválabohu dostala. To se přece nemohlo stát. Vždyť Jirka byl vždycky na mé straně. Tak se to ovšem nemohlo stát.*

(f) Částice zesilovací (intenzifikační) – „zesilují či oslabují intenzitu nějaké vlastnosti, mají proto velmi blízko k měrovým adverbium“ (s. 297).

Patří mezi ně např.: *hodně, nanejvýš, dost, úplně, příliš, zcela, nadmíru, velice, celkem, málo, krapet, poněkud: Plnění plánu se poněkud opozdilo. Stalo se to krapet jinak. S výsledky jsem byl nadmíru spokojen. Dalo mi to dost práce.*

(g) Částice členící text – jsou specifickým druhem částic.

Většinou signalizují začátek promluvy (tak *to jsem nečekal*), jsou užívány k vnitřní strukturaci informací (*no tak nakonec jsem já ten zloduch*) nebo slouží jako slovo vyplňující mluvený prostor s cílem získání času k vybavení si vhodné formulace (*no tedy, zkrátka byla to nelehká situace*).

Patří mezi ně např.: *zaprvé, zadruhé, například, prostě, zkrátka, vlastně, zároveň, naopak, tak, pak, navíc* aj.

Příruční mluvnice češtiny - Nekula Marek a kolektiv autorů (2012)

Tato mluvnice češtiny je určena lingvisticky neškolenému uživateli českého jazyka. Cílem je podání základních informací o současné podobě češtiny, která je běžně v mluvené i psané komunikaci užívána. „*Mluvnice je určena těm, kdo chtějí nebo jsou nuceni vyjadřovat se kultivovaně*“ (s. 18). Je dílem kolektivu autorů. Kapitulu o částicích zpracoval Marek Nekula. Mimo kategorizaci se také zabývá mluvnickým postavením částice ve větě.

Částice jsou „*velmi různorodou skupinou neohebných výrazů se sysemantickým významem, která nezahrnuje výrazy spojkové a předložkové*“ (s. 358). Z hlediska jejich funkce a formálních vlastností jsou rozděleny do sedmi kategorií.

Modální částice „*udávají stupeň pravděpodobnosti obsahu výpovědi*“ (s. 359). Do této skupiny se řadí částice *snad, možná, jistě, asi, nejspíš, pravděpodobně, zajisté* aj. Objevují se běžně v oznamovacích větách (*Bude to asi přínosné.*) a ve zjišťovacích dotazech (*Máš snad obavu?*) Jelikož nejsou větnými členy, nelze se na ně ptát doplňovacími otázkami. Lze však jimi odpovídat na zjišťovací dotazy (*Uvaříš večeři? Nejspíš ne/Jistě*). Mohou stát v záporné větě (*To nejspíš není pravda.*).

Intenzifikační částice „*specifikují intenzitu vlastnosti, jež je vyjádřena adjektivy, adverbii, s omezením i slovesy*“ (s. 359). Bývají také někdy nazývány **částicemi kvantifikačními** (měrová adverbia). Tyto částice intenzitu vlastnosti zesilují nebo oslabují, „*mohou nést větný přízvuk i důraz*“ (s. 360).

Intenzitu vlastnosti mohou zesilovat částice *velice, velmi, hodně, moc, zcela, docela, víc, naprosto, maximálně* aj. K tomuto typu částic patří také výrazy (původně adverbiální), které při použití ve funkci partikule ztrácejí svůj původní význam: *strašně, šíleně, otřesně, hrozně, pěkně* apod.: *Byl šíleně veselý. Hrozně to tam bouchalo. Je to hrozně krásné.* Intenzitu vlastnosti mohou zeslabovat částice *poněkud, málo, kapánek, trošinku, celkem* apod.: *Bylo to trochu nevhodné.* Do této skupiny se také řadí částice, které se váží jen s komparativem nebo superlativem: *Jevila se mnohem mladší. Byl daleko rozumnější.*

Některé částice mohou intenzitu vlastnosti zesilovat i zeslabovat v závislosti na sémantice slova, ke kterému se váží, např.: *značně, docela, dost. Je to docela jednoduché* (jde o zesílení ve významu velmi). *Je to docela vkusné* (jde o zeslabení ve významu přiměřenosti). Jen ojedinelé se mohou intenzifikační částice kombinovat s negací nebo mezi sebou, např.: *Byl to ne příliš šťastný konec. Jsem k němu ne zcela spravedlivá. Byla hrozně moc laskavá. Nebyl tím příliš uspokojený. Nebyl tím moc uspokojený.*

Upřesňuje-li tento druh částic přídavné jméno nebo příslovce, stojí vždy před ním: *velmi krásná žena, je příliš lehkomyšlný, psal velmi roztřeseně* apod. Upřesňuje-li sloveso, stojí také většinou před slovesem, ale zřídka může stát i za ním, např.: *velmi ho milovala, milovala ho velmi.*

Vytýkací částice (fokusační) zvýrazňují určité slovo výpovědi, k němuž se vztahují, a zároveň umožňují vyvodit z výpovědi jistý předpoklad. Do této skupiny řadíme částice *ausgerechnet, jen, přinejmenším, i, také, aspoň, právě, zrovna* aj.: *Úkol vypracovala jen Jana* (ostatní úkol nevypracovali); *Do parku přišel také Honza* (Do parku přišlo více lidí).

Vytýkací částice mohou být **restriktivní** (*jen, pouze, výhradně, jedině* aj.) nebo **adaptivní** (*také, toliko, rovněž, i, aj.*). Jejich užitím mohou být vlastnosti zesíleny vůči jiným možným: *Situace byla obzvlášť komická. Velmi ho mrzelo, že se nedostavil.*

Vytýkací částice s příslušným vytčeným slovem tvoří součásti jednoho větného členu, který lze v rámci výpovědi přesouvat pouze jako celek: *Jen odvážný člověk by to dokázal. To by dokázal jen odvážný člověk.*

Funkčně se k vytýkacím částicím přibližují výrazy *teprve, už, ještě*. Bývají někdy nazývány jako tzv. **temporální částice**: *Teprve škola mi nabídla odpovídající vzdělání*. Mohou také zpřesňovat příslovečné určení času: *Domů se vrátila už odpoledne* (A ne až večer.).

Odpověďové částice „jsou výrazy, kterými lze záporně nebo kladně odpovídat na zjišťovací otázky“ (s. 365): *Doneseš mi tu knihu? Ano/ Ne*. Lze mezi ně zařadit např. *jo, no, baže, bodejť že ano, dobře, dobrá, jistěže ano, není zač, díky* aj.

Negační částice jsou v češtině specificky používané částice *ne* a *nikoli* (*v*), které se netýkají negace celé věty, ale pouze její části. *Vážil si ho nikoli (ne) jen pro jeho práci, ale pro jeho vlastnosti. Vážil si ho pro jeho vlastnosti, a ne (nikoli) jen pro jeho práci.*

Přací částice „*se podílejí na vyjádření přání v tzv. přacích větách*“ (s. 366), bývají vždy na začátku věty: *Kéž by se to nestalo. Ať už to skončí. Kdyby to dokázal.*

Modifikační částice určují funkci výpovědi jen ve vzájemném působení „*s jinými výrazovými prostředky (intonací, slovesným způsobem aj.) a s ohledem na kontext*“ (s. 362). Nejsou větnými členy, nevytváří samostatné věty, s jinými částicemi utváří stálé kombinace, na zjišťovací otázky jimi nelze odpovídat. „*Jsou svého druhu komentáři k obsahu výpovědi, které lze v konkrétním kontextu poměrně snadno parafrázovat*“ (s. 364): *To je ale bazén! To je teda bazén! To je snad bazén!* Každá věta v těchto případech vyjadřuje úžas, ale emocionalita úžasu je odlišná. V závislosti na kontextu, obsahu věty a výrazových prostředcích lze tedy modifikačními částicemi dosáhnout různých efektů např. zesílení nebo zeslabení funkce výpovědi, změnu rozkazu v prosbu apod. Modifikační částice jsou *ale, copak, jen, klidně, pěkně, právě, prostě, přece, snad, tak, také/taky, tedy/teda, vlastně, však, zrovna* aj.

Prvotně náleží k jiným slovním druhům a částicím, např.:

Sed' klidně!: adverbium – *Klidně sed'!*: modifikační částice

Copak jste donesla?: tázací zájmeno – *Copak zlobím?*: modifikační částice

Byl jsem smutný, ale neplakal jsem.: spojka – *To je ale obrovské!*: modifikační částice

Vždy mi věřil jen můj táta.: vytykáci částice – *Jen si udělej pohodlí.*: modifikační částice

Trvalo to snad celý den.: modální částice – *To jsou snad jahody (úžas).*: modifikační částice

Jarka utekla, Jana však zůstala stát.: spojka – *Však to neviděla.*: modifikační částice

Napiš to prostě.: adverbium – *Prostě to udělej!*: modifikační částice

Nutno zmínit také tzv. **větná adverbia**, která jsou tvořena různorodou skupinou adverbii a částic. Mohou být začleněny do věty, mohou však na rozdíl od běžných adverbii stát i mimo ni. Neurčují jen sloveso, ale komentují celou větu: *Bohužel se tady neukázala. Bohužel, tady se neukázala.* Na větná adverbia se nelze ptát a není možné je negovat.

Modální adverbia, např. *naštěstí, rád, bohužel* apod., naznačující emocionální nebo hodnotící postoj mluvčího, spojovací adverbia, např. *přesto, přece*, apod., izolované částice jako *ovšem, každopádně* i jiné se chovají jako větná adverbia.

Akademická gramatika spisovné češtiny – Štícha František a kolektiv (2013)

Knihla nabízí ucelený systém „základních informací o jevech a přirozených pravidlech gramatiky současné, především psané, češtiny“ (s. 15). Je obsáhlou praktickou příručkou, ve které jsou teoretické výklady omezeny na základní minimum. Je psána srozumitelným jazykem s určením pro širokou veřejnost. Gramatika je deskriptivní – popisná. Vychází z analýz současných psaných textů, které jsou obsaženy v Českém národním korpusu.

Kapitolu o částicích zpracoval Miloslav Vondráček. Předkládá obecnou charakteristiku částic a jejich klasifikaci, přiznává částicím významnou roli „sémantických modifikátorů textových úseků, výpovědí nebo jejich částí“ (s. 530), a to zejména v mluveném projevu. Částice mají pragmatickou hodnotu, „vyjadřují vztah autora ke komunikační situaci“ (s. 530), signalizují vztah k adresátovi a ke sdělovanému obsahu, ke struktuře jazykového projevu.

Z hlediska syntaktického nejsou větnými členy a neprezentují se jako samostatné větné ekvivalenty. Mnohdy se kumulují, se spojkami tvoří víceslovné spojovací výrazy, s citoslovci pak interjekční víceslovné jazykové projevy, „v tom případě se považují za součást uvedených složených jednotek“ (s. 530).

Z hlediska tvaroslovného se zařazují mezi neohebný slovní druh. Jejich původ se často odvíjí od slov a tvarů slovních druhů (mimo předložek), „jejichž vlastnosti změnou slovního druhu ztrácejí“ (s. 530). Sémantiku částic autor dále nezmiňuje.

Do kategorií se dělí z pohledu své funkce, kterou ve výpovědi plní. Přitom je mnoho částic polyfunkčních, proto se zařazení do příslušné kategorie odvíjí od aktuálního kontextu. Částice jsou rozděleny do čtyř kategorií. V každé kategorii předkládá autor úplný výčet možných částic.

Částice apelové pomáhají upřesnit „komunikační funkci otázky, prosby, rozkazu, příslibu, stvrzení, přesvědčování, výhrady, odporu, vyhrůžky apod.“ (s. 531). Do této skupiny jsou řazeny částice *vážně, už aby, chraňbůh, doopravdy, fakt, copak aj.:* *Ty už to vážně neuděláš. Už aby se uzdravil! Petr je chraňbůh velmi spolehlivý člověk. Fakt je to pravda. Copak jsem tu za kašpara?*

Částice hodnotící „vyjadřují postoj mluvčího k obsahu textu z hlediska jistoty o jeho obsahu, možnosti nebo nezbytnosti jeho naplnění a významnosti jeho složek“ (s. 531). Tato kategorie obsahuje celou řadu částic – *alespoň, bezmála, právě, takřikajíc, řekněme, zejména, vcelku,*

baže, očividně, opět, prostě, bohužel aj.: Zlobil jsem se, protože to jednoduše nešlo odpustit. Myslím, že jim to vcelku slušelo. Bylo to velmi snadné, takřkajíc až pod jeho úroveň.

Částice emocionální „vyjadřují citové stanovisko autora k obsahu komunikátu, k autorovi nebo ke komunikační situaci“ (s. 532). Patří sem částice *aby, ale, beztoho, díkybohu, nedejbože, dokonce, jestli, naštěstí, copak, žel, kupodivu* a další: *Už mě konečně nezlob! Pánbů zaplať za tyto dary. Že ses přidal na jejich stranu! Stalo se to naštěstí jinak.*

Částice strukturující text signalizují „začátek textu nebo textový předěl, povahu členění textu a vzájemné vztahy textových jednotek“ (s. 532). Tato skupina zahrnuje částice *dejme tomu, a, dále, nakonec, například, zaprvé, jednoduše, nuže, tudíž* aj.: *Vrátím se dopoledne řekněme v deset hodin. Jednoduše jsem se schoval, aby mě nebylo vidět.*

2.1.3 Ostatní literatura

Kromě mluvnic vznikla řada studií zabývajících se problematikou partikulí.

Studie o hranicích částic s jinými slovními druhy Miloslava Vondráčka

V periodiku *Naše řeč* vyšly Miloslav Vondráčkovi dvě studie, ve kterých se partikulím a jejich popisem jakožto slovního druhu věnuje. První z nich byla publikována v roce 1998 pod názvem *Citoslovce a částice – hranice slovního druhu*; druhá studie: *Příslovce a částice – hranice slovního druhu*, vyšla o rok později. První z uvedených studií byla v roce 2015 s úpravami nově vydaná v publikaci *Preliminária k moderní mluvnici češtiny*, tam Vondráčkova práce nese název *Jak na částice a citoslovce*.

V posledně jmenovaném textu Miloslav Vondráček porovnává pojetí partikulí v různých mluvnicích, upozorňuje na odchylky v jejich popisu a pokouší se navrhnout „jednoznačnější rozlišovací znak obou slovních druhů.“ (s. 207) Vondráček upozorňuje na fakt, že žádná z gramatik ještě nepopsala „souvislost mezi slovnědruhovou platností lexému a jeho začleněním do výpovědní intonace.“ (s. 207) Přiznává, že zachycení rozdílných funkcí partikulí a interjekcí je těžké, protože oba slovní druhy se projevují spíše v mluvené formě.

Miloslav Vondráček pracuje s následující literaturou:

- Mluvnice češtiny 2, Academia, Praha 1986
- Příruční mluvnice češtiny, Lidové noviny, Praha 1995
- B. Havránek, A. Jedlička: Česká mluvnice, SPN, Praha 1981
- M. Čechová a kol.: Čeština, řeč a jazyk, ISV, Praha 1996
- V. Cvrček a kol.: Mluvnice současné češtiny, Karolinum, Praha 2010

U každé z těchto gramatik Vondráček nejprve stručně popíše, jak daná kniha tyto dva slovní druhy obecněji charakterizuje, ukáže, jak gramatiky hodnotí výrazy *ano*, *ne* a jejich ekvivalenty a upozorní na případnou nejednoznačnost v rozlišení těchto slovních druhů.

U *Mluvnice češtiny 2*, tzv. akademické, Vondráček nachází problém v rozdílu mezi popisem částic hodnotících, kam jsou jako okrajový jev zahrnuta slova *ano*, *ne* s větotvornou funkcí (a jejich ekvivalenty), a popisem citoslovcí odpověďových, k nimž se řadí totožné výrazy. Pro rozlišení částic a citoslovcí je důležitá ztráta výpovědní platnosti, ale aplikace tohoto kritéria je nejednoznačná.

V *Příruční mluvnici češtiny* Vondráček považuje za velký nedostatek to, že se výrazy *částice*, *adverbia* a *větná adverbia* používají synonymně. Také poukazuje na to, že *Příruční mluvnice* zařadila výraz *bohužel* mezi částice, ačkoli užití tohoto výrazu (s větnou platností) by odpovídalo spíše citoslovcím. Naopak mezi obecně kontaktovými citoslovcí je uveden typ *To byl panečku/člověče fór!*, který zápisem odpovídá částicím. (Pro srovnání autor upozorňuje na to, že v *Mluvnici češtiny 2* by byl tento typ zařazen mezi citoslovce pro navázání kontaktu.)

Sporné je i odlišení částic modálních od částic odpověďových. Ani v tomto případě není jasná hranice mezi částicemi a citoslovcí vzhledem k tomu, že odpověďové částice jsou zde chápány jako větné ekvivalenty. Sám Vondráček soudí, že výrazy souhlasu a nesouhlasu, jež jsou větnými ekvivalenty, jsou sekundární citoslovce, mezi které patří i většina původních větných adverbii. Stejně tak by Vondráček k interjekcím jednoznačně řadil výrazy pro nabídku a poděkování (s platností větných ekvivalentů), jež jsou dle *Příruční mluvnice češtiny* příbuzné partikulím odpověďovým. Pro srovnání je zde opět uvedena *Mluvnice češtiny 2*, kde jsou pro tyto typy slov vyhrazeny spíše citoslovce nabízení. Vondráček rovněž kritizuje, že *Příruční mluvnice* nerozlišuje přesvědčivě částice intenzifikační od měrových příslovcí.

Nakonec by některé částice negační v kombinaci s dalšími výrazy považoval raději za tradiční spojky a záporku *ne*- nechal v obvyklém pojetí jakožto prefixu.

Havránková a Jedličková *Česká mluvnice* řadí (bez ohledu na výpovědní platnost) výrazy *ne, nikoli; ano, dobrá; asi, snad prý* k různým kategoriím adverbii. Další problém je v relativizaci příkladů uváděných u interjekcí, které mohou být i partikulemi.

V gramatice *Čeština – řeč a jazyk* Vondráčka neruší nic zásadního, stručně popisuje, jak jsou zde partikule charakterizovány a oceňuje doložení slovnědruhové homonymie na lexému *co*.

V souvislosti s Cvrčkovou *Mluvnici současné češtiny* Vondráček poukazuje na to, že se zde neuvádí ani kritéria pro vzájemné odlišení částic a citoslovcí, ani kritéria pro odlišení od ostatních slovních druhů. U citoslovcí jsou výrazy uváděny izolovaně a ne ve výpovědích, proto je těžké je posoudit.

Miloslav Vondráček navrhuje vlastní strukturu výkladu, kde výrazy s platností větného ekvivalentu jednoznačně řadí k interjekcím. Soudí, že partikule a interjekce v mluveném projevu je třeba odlišit podle intonace, důrazu a pauzy. Dále „*v případě nedokončené výpovědi omezené na částicový výraz je směrodatná právě intonační neuzavřenost, resp. její grafické znázornění*“ (s. 215).

Znakem partikulí je desémantizace slovnědruhově transponovaného výrazu, zatímco interjekce charakterizuje spíše resémantizace.

Nakonec autor navrhuje vlastní strukturu textu u obou slovních druhů. (Vondráček, 2015)

Ve studii *Příslovce a částice – hranice slovního druhu* z roku 1999 se Miloslav Vondráček pokouší definovat rozdíl mezi měrovými adverbii a intenzifikačními partikulemi v pojetí uznávaných lingvistických textů:

- Mluvnice češtiny 2, Academia, Praha 1986
- Příruční mluvnice češtiny, Lidové noviny, Praha 1995
- Slovník spisovného jazyka českého I – VIII, Academia, Praha, 1989
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha, 1994

Vondráček uvádí, že při určování hranic mezi měrovými příslovci a intenzifikačními částicemi je problematické to, že pro ověření plnovýznamovosti lze užít syntaktického kritéria jen omezeně, ovšem všechny výše uvedené texty si odpovídají v tom, že příslovce ve své primární funkci rozvíjejí sloveso, přídavné jméno či jiné příslovce.

V *Mluvnici češtiny 2* jsou dle Vondráčka instruktivní, avšak sporné soubory příkladů.

Příruční mluvnice češtiny pak zase hranici obou slovních druhů spíše znejasňuje (příklady u obou slovních druhů jsou si podobné, některé homonymní), *Příruční mluvnice* navrhuje pro rozlišení dvě pomocná kritéria, avšak ani jedno z nich není nesporné.

Slovník spisovného jazyka českého ani *Slovník spisovné češtiny* slovní druhy neklasifikují, „ovšem uvádějí sporné výrazy v kontextu, jichž lze pro nalezení spolehlivého kritéria dobře použít.“ (s. 73)

Dále se autor ve své práci zaměřil na to, jak příručky slovnědruhově charakterizují výrazy *úplně*, *zcela* a *docela*.

Mluvnice češtiny 2 výraz *úplně* užívá jako příklad ve výpovědích u adverbii i u partikulí, aniž by to dále vysvětlovala. *Zcela* a *docela* zde nejsou užity ve výpovědích.

Příruční mluvnice přiřadila výrazy *zcela* a *úplně* k adverbii i k partikulím a *docela* pak jen k partikulím. Podle Vondráčka *Příruční mluvnice* užívá relativní kritéria nedůsledně.

Slovník spisovného jazyka českého řadí tyto výrazy pouze k adverbii, avšak některé užití výpovědní příklady by mohly odpovídat partikulím. U hesla *docela* se však s částicovou funkcí počítá. *Slovník spisovné češtiny* se se *Slovníkem spisovného jazyka českého* shoduje až na tuto částicovou funkci slova *docela*.

Velmi podobně se pak Vondráček věnuje popisům výrazů *trochu*, *velmi*, *celkově*, *celkem*, *vůbec*, *pěkně*, *šeredně* a *šileně*. Dochází k závěru, že „pro určení slovního druhu je v případě adverbii a částic nejpodstatnější kontextové posouzení...“ (s. 77) O adverbium se jedná v případě, že jazykový prostředek vypovídá o měrové okolnosti, za níž je platný statický příznak substance, dynamický příznak substance nebo příznak těchto příznaků. O partikule se jedná v případě, že daný výraz vyjadřuje „postojmluvčího k míře příznaku ...“ (s. 78) nebo vyjadřuje postoj mluvčího k výstižnosti modifikovaného prostředku“ (s. 78).

Vondráček také připouští, že hranice mezi těmito slovními druhy je ještě méně zřetelná, než je tomu u částic a citoslovcí. (Vondráček, 1999)

Příspěvky k české morfologii – Miroslav Komárek (2006)

Autor řeší otázky slovních druhů a otázky stavby tvarů a soustavy morfologických typů. Původní čtyři kapitoly, které byly obsahem vydání z r. 1978, jsou v novém vydání rozšířeny o další díly. Zkoumání otázek pokládá autor za velmi důležité z hlediska synchronního popisu jazyka a jeho historie. Oddíly XIII. a XIV. jsou věnovány částicím.

Klasickému třídění slovních druhů je vytýkána nejednotnost používaných kritérií, zejména u autosémantických slovních druhů. V případě synsémantických slovních druhů se zdá určování jednodušší. Předložky a spojky bývají rozlišitelné dle svého významu a funkce. Jinak tomu je v případě částic. Jejich postavení bývá často méně jasné. Je např. *at'* částice, spojka, morfém? Je *již, ještě, prý* částice, nebo příslovce? Cítoslovce zase vytvářejí výpovědi samy o sobě a přibližují se k paralingvistickým systémům.

Autor definuje částice jako sémantické komponenty výpovědi, které „*fungují jako výpovědní formativy s funkcí modalitní, emocionální, hierarchizační, kontaktovou, navozovací nebo aktualizací*“ (s. 231). Do tohoto slovního druhu může být zařazeno mnoho slov. Přitom jen některé částice jsou slova parentetická, např. *snad, jistě, prý, bezpochyby, bohužel, asi, možná* aj., zatímco výrazy typu *teprve, již, ještě, at', necht', kéž* aj. mezi ně nezařazujeme, což „*do značné míry souvisí s významovou specifičností různých druhů*“ (s. 231) částic.

Autor upozorňuje na rozdíl mezi částicemi s endocentrickou a exocentrickou funkcí. Vychází ze starší studie, při které byla provedena sémantická analýza výrazů *ještě, již/už* a výrazů významově souvisejících *teprve, až*. Ukazuje se, že tyto částice je vhodné označit za endocentrické, protože ve výpovědi poukazují na předpokládanou situaci, poukazují na výpověď jako na východisko, z něhož má být presupozice vystavěna. Jedna z propozic nemusí být ve výpovědi vůbec vyslovena, protože použitím těchto částic je situace jasně naznačena. Např. ve větě *Petr byl tehdy ještě starostou* je naznačeno, že později byl již něčím jiným. Věta *Petr tehdy již nebyl starostou* ukazuje na změnu, která stav být starostou negovala. Výpovědi s uvedenými částicemi jsou chápány jako výpovědi se specifickými presupozicemi. Věta *Petr ještě nebyl starostou* nám říká, že Petr později starostou byl. Věta *Petr již nebyl starostou* nám říká, že předtím Petr starostou byl. Částice, které neobsahují presupozici tohoto druhu jsou pokládány za exocentrické, např. *asi, možná, prý* aj. Tyto částice určují výpověď, do které jsou vloženy. Mezi endocentrické partikule patří i výrazy *také, rovněž, i/ani*. Bývají označovány jako zdůrazňovací. Také ony nemusí být vyjádřeny slovně, ale mohou vycházet ze smyslu výpovědi, ukazují k presupozicím.

Další oddíl knihy se zabývá slovy typu *ano/ne* a jejich místem v slovnědruhovém systému češtiny a němčiny. Vychází z českého podkladu a výsledky srovnává se stavem v němčině.

Čeština v mluveném korpusu – Marie Kopřivová, Martina Waclawičová a kol. (2008), Studie z korpusové lingvistiky

Knihy se věnuje mluvenému jazyku, který je zaznamenán v korpusech a zkoumán pomocí korpusových metod. Studium těchto mluvených korpusů se prokazuje, že mluvený jazyk je nesmírně variabilní, spontánní, přirozený a hlavně živoucí. Jazyk ve své spisovné podobě přirozený není, je spíše naučenou formou jazyka. Kapitulu *Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině* zpracoval František Čermák.

V úvodu autor nahlíží na částice z historického pohledu.

Funkčně lze chápat částice „*jako samostatné prostředky, které vyjadřují ne/subjektivní relaci mluvčího ke kontextu/ realitě/ partnerovi /obsahu/ formě výpovědi, které jsou větně nezakotvené, avšak s tendencí k určité pozici*“ (s. 64).

Jsou to slovní výrazy doplňující výpověď a prostředky vhodné k vystižení pragmatiky různého typu. Většinou signalizují evaluativní postoj.

Autor předkládá stručnou klasifikaci částic, která prošla praxí. Uvádí, že jsou podle ní tříděna data *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* i *Pražského mluveného korpusu*. Základní typy částic mají pak celou řadu podtypů. Řada částic je polyfunkčních, zařazení do tříd a jednotlivých typů a podtypů je proto mnohdy obtížné. V těchto případech je významným faktorem rozlišení samotný kontext. Částice vyjadřují postoj mluvčího k povaze reality, vyjadřují vůli, emoce. Rozlišují se dvě skupiny částic – **primární a sekundární**. Mezi **primární** jsou zařazeny částice **atitudinální** (postojové, modální) a **emocionální** (pocitové). **Atitudinální** částice jsou dále děleny na faktuální (veritativní), voluntativní (volní) a expresivní (výrazové). Do kategorie **sekundární** částice jsou zahrnuty **evaluativní** a **intenzifikační částice**.

V autentickém mluveném projevu se vyskytuje často v jedné větě i několik částic. Autor uvádí větu „*No dyť ale pak přeci Karel tu knížku nakonec vrátil!*“ (s. 65). Ve větě se

vyskytuje šest částic (voluntativní, expresivní, faktuální). Tato konfigurace částic v mluveném projevu doplněná příslušnou intonací a individuální nuancí pomáhá mluvčímu vyjádřit lépe a přesněji svůj postoj, potvrzení, podráždění, námitku, připomenutí, zpřesnění, nelibost, upozornění a posluchači pak jasnější pochopení tohoto sdělení. I prostá věta může být doplněna celou řadou pragmatických výrazů, které pomáhají vyjádřit se k širší situaci, proč byla takto sdělena. Je jisté, že v psaném projevu, který disponuje pouze tečkou, vykřičníkem a otazníkem a postrádá intonaci, nelze zachytit sdělení v plném rozsahu. To jasně ukazuje „na dominantní úzus partikulí v mluveném modu jazyka“ (s. 66). Proto se také částice ve větším množství v psaném projevu nevyskytují. Napsaná věta *Karel tu knížku vrátil*. jistě nedokáže vystihnout všechny pohnutky tohoto sdělení.

Částice jsou jednoslovné a víceslovné. I jednoslovná částice dokáže značně změnit jednoduchou výpověď. Jejich použití někdy nedosahuje takového významu, jakou má sama pragmatická funkce, modalita sdělení, kterou vyvolaly. Jednoduchá sdělení mohou užitím různých částic (jedné nebo i několika současně) nabývat různého významu. Flexibilita této pragmatické modifikace je široká. Např. ve větě *Honza pracuje* lze užít partikulární modifikace: *přece, snad, zrovna, copak, fakt, von, ať, dyť, stejně* aj.

Často dochází ke kumulaci částic. Rozlišují se **prosté textové kumulace** a **kumulace systémové**. Prosté textové kumulace byly zmíněny výše.

Kumulace systémové jsou ustálenými konfiguracemi víceslovných částic: *když tak* aj.: *Udělám to když tak jen pro tebe*. Tyto mohou být **kontaktní** a **distanční**. **Kontaktní částice** tvoří kombinace částic, které stojí vedle sebe: *Co když na to zapomene*. **Distanční částice** jsou v textu oddělené: *Co...to* aj., *Co nový funkcionář, to nový papír*.

Částice se mohou kombinovat mezi sebou navzájem: *No teda jako poctivej není*. Kombinují se také s jinými slovnědruhovými lexémy v rámci věty (částice adlexémové) nebo s celou výpovědí (částice adpropoziční), mohou být i smíšené.: „*Ta výhoda měla existovat právě pro ženy vs. dyť je to úplně šílený*.“ (s. 66)

Náhodných kombinací částic je samozřejmě více než systémových. Jejich kumulace bývá většinou na začátku věty, méně často se vyskytují uprostřed věty. Na konci věty se pak objevují zřídka: *nebo co, že jo?*. Z jednoslovných částic se vyskytuje nejčastěji *jako, tak, teda, prostě, taky, třeba, že, a, asi, to, ale* aj. Používány jsou více částice krátké (1-2 slabičné).

Také ustálené víceslovné partikule jsou v mluveném projevu dosti frekventované: *že jo, no tak, a tak, a to, ať už, až tak, co kdyby, čím dál tím, dejme tomu, dokonce i, dyž tak, dyž už* aj.

Nejčastěji se vyskytují částice ve větách oznamovacích (konstatování). Ve větách rozkazovacích a zvolacích se vyskytují méně: *At' se dostaví! Tak lehni!*. „Výrazný úzus některých partikulí“ (s. 69) se projevuje u formálních otázek, nachází se zásadně na konci věty: *Zbytečně se všechno hrotí, že jo?*

Dále autor zmiňuje některé pravděpodobné souvztažnosti mezi jednotlivými třídami částic. Vychází však jen z malého rozsahu, spíše z náznaků, dat. Upozorňuje také, že řadu aspektů částic, bude možné zkoumat až na rozsáhleším mluveném korpusu. Nebude to jednoduché, protože částice jsou stále velkým problémem identifikace textu.

Slovnědruhovú charakteristika partikulí v anglickém jazyce

Haspelmath v článku *Word Classes and Parts of Speech* z roku 2001 uvádí, že se v anglickém jazyce již dlouho drží tradiční zařazování slovních druhů mezi substantiva, verba, adjektiva, adverbia, pronomina, prepozice, konjunkce, numeralia, členy (articles) a interjekce. Přestože toto rozčlenění pokládá za užitečné a pro praktické účely nepostradatelné, o schopnosti těchto slovních druhů plně pokrýt současný jazyk pochybuje. (Haspelmath, 2001)

Ve většině anglických gramatik a studií pojednávajících o angličtině se počítá jen s osmi slovními druhy, obvykle uváděnými v pořadí substantiva, verba, pronomina, adjektiva, adverbia, prepozice, konjunkce a interjekce. Partikule jako takové se ve výčtu tradičně nevyskytují.

Stránka *The Writing Centre* je určena absolvujícím studentům, kteří již mají zkušenosti s doučováním a vyučováním a poskytuje odborné znalosti v digitální formě (gramatický software, online slovníky a databáze). *The Writing Centre* nabízí definice a příklady osmi hlavních slovních druhů. Zajímavá je zde pasáž v kapitole věnující se adverbium, kde se hovoří o tzv. ‚conjunctive adverb‘. Nejběžnější konjunktivní adverbia jsou *also (taky)*, *consequently (tudíž/tedy/v důsledku)*, *finally (konečně)*, *furthermore (navíc/mimoto)*, *hence (proto)*, *however (nicméně/však/avšak)*, *nevertheless (nicméně)*, *thus (tím pádem/tudíž/tedy)*.

Ve srovnání s českým popisem by se dalo říci, že tato konjunktivní adverbia by mohly odpovídat partikulím strukturujícím text.

University of Sussex uveřejnila dokument věnující se slovním druhům. V anglickém jazyce je oficiálně uznáváno osm slovních druhů, které se vyučují na školách a uvádějí se v gramatických příručkách i slovnících. To ale jazykovědci ze Sussexské univerzity považují za značně neadekvátní a zastávají názor, že angličtina má mnohem více druhů slov, které se nedají jednoduše ‚vtěsnat‘ do pouhých osmi kategorií. Kritizují zvláště popis adverbii, k nimž oficiální příručky řadí téměř každý výraz, který je jinak těžko klasifikovatelný. Navrhuje se zde rozdělení slovních druhů na: substantiva, verba, pronomina, adjektiva, adverbia, determinanty, prepozice, konjunkce, subordinatory, komplementizéry, větné konektory (sentence connectors), modifikátory stupně (degree modifier), partikule a interjekce.

Adverbia jsou rozdělena na jednoduchá adverbia (simple adverb) a na výpovědní adverbia (sentence adverb). Právě výpovědní adverbia modifikují celou výpověď a vyjadřují postoj mluvčího ke sdělované skutečnosti. Patří mezi ně výrazy *probably* (pravděpodobně), *hopefully* (naštěstí), *frankly* (upřímně řečeno), *certainly* (rozhodně), *surely* (jistě), *undoubtedly* (nepochybně) a *maybe* (možná). srov. *Frankley, she should speak to him.* (Upřímně řečeno, měla by si s ním promluvit.). *Upřímně řečeno* zde modifikuje celou výpověď a vyjadřuje mluvčího postoj k výpovědi.

Mezi **větné konektory** patří malá skupina spojovacích výrazů jako *however* (nicméně/však/avšak/leč), *therefore* (proto/tudíž/pročež), *nevertheless* (nicméně).

Modifikátory stupně (degree modifier) modifikují adjektiva nebo adverbia. Sémanticky vyjadřují míru, do jaké je přítomna určitá kvalita. Jedná se o slova *very* (velmi), *so* (tak), *really* (opravdu), *rather* (spíše), *extremely* (extrémně). U těchto slov se přiznává podobnost s adverbii, modifikátory stupně se však chovají odlišně a většina současných lingvistů preferuje jejich vyčlenění do samostatné třídy. Někteří odborníci je charakterizují jako intenzifikátory.

Partikule (tak, jak jsou popsány zde) českým partikulím neodpovídají. Jsou považovány za součást ‚frázového slovesa‘, tzn. jednoduché sloveso spojené s dalším elementem: *turn on*, *put away*, *take off*, *make up*, *put down*. Tento další element (*on*, *away*, *off*, *up*, *down*) je označen za partikuli.

Osm slovních druhů je pro anglický jazyk nedostačující. Jako zajímavost zde předkládám i příspěvek nalezený na stránce *English language and usage*. Tato stránka o sobě uvádí, že je určená lingvistům, etymologům a lidem s hlubším zájmem o anglický jazyk. Je to veřejná stránka fungující na principu vyhledávání informací, kde každý může položit otázku týkající se anglického jazyka a každý na ni může odpovědět.

Jednoho z uživatelů zajímalo, jaký slovní druh jsou slova *very* (*velmi*), *extremely* (*extrémně*), *really* (*opravdu*) a *quite* (*docela*). Při práci na lexikonu vlastního smyšleného jazyka si tento uživatel uvědomil obtížnost užívání standartního zařazování slov do příslušných slovních druhů, zvláště co se týče slov jako *very* (*velmi*), *extremely* (*extrémně*), *really* (*opravdu*) a *quite* (*docela*) aj. V anglických gramatikách jsou tato slova řazena mezi adverbia, uživatel však konstatuje, že v některých typech vět jako adverbia nefungují. Tento uživatel si tedy pro osobní potřeby ukotvit tato slova vymyslel nový slovní druh, který nazval ‚meta-modifier‘ a vnáší otázku do pléna, jak by jiní lidé se zájmem o jazyk klasifikovali slova tohoto typu, když řazení k adverbiím není úplně vyhovující.

Závěrečné posouzení

Z vybraných výše popsaných textů se partikulím nejdůkladněji, nejpřesněji a nejpodrobněji věnuje *Mluvnice češtiny 2*. Shodují se však s názorem Miloslava Vondráčka, že výrazy *ano*, *ne* a jejich ekvivalenty by vzhledem k větné platnosti neměly být řazeny mezi částice.

Jako nejvíce odlišnou a inovativní shledávám studii Františka Čermáka, jehož popis, jak sám uvádí, na rozdíl od všech teoretických prací vychází z kritického posouzení praxe. Čermák využívá korpusová data a může se tedy zaměřit na reálné užívání partikulí, což je jistě velmi přínosné. Čermákova klasifikace partikulí je také nejvíc nepodobná výše popsaným textům. Avšak oddělení partikulí expresivních a emocionálních se mi zdá nadbytečné.

2.2 Návrh slovnědruhové charakteristiky partikulí a způsob jejich třídění podle různých hledisek

Slovnědruhová charakteristika partikulí

Částice (partikule) jsou neohebný, nesyntaktický a synsémantický slovní druh. Vyjadřují vztah mluvčího k výpovědní skutečnosti, signalizují modalitu výpovědi, modifikují větné členy (kterými samy nejsou) a mluvčí jimi může záměrně podtrhnout určité prvky vyjádřené reality, emoce, které chce vystihnout, míru nutnosti nebo jistoty, které ohledně výpovědi mluvčí má, hodnocení, které zastává.

Partikule mnohdy vznikaly z jiných slovních druhů tím, že se oslabila jejich původní sémantika (srov. *Je třeba to udělat.* – verbum; *Třeba to bude fajn.* – partikule).

Částicové výrazy tedy bývají nezřídka homonymní s jinými slovními druhy, podobnost s adverbii nebo citoslovci je třeba odlišit na základě větné platnosti, kterou částice nemají, či na základě daného kontextu. Podobnost se spojky lze odlišit podle toho, zda má či nemá daný výraz schopnost paratakticky nebo hypotakticky usouvztažňovat jednotlivé větné členy či výpovědi navzájem. V mluveném projevu jsou částice často podtrženy intonací.

Částice se mohou spojovat s jinými slovními druhy či s dalšími částicemi, mohou modifikovat vyznění konkrétního výrazu, celých výpovědí či vyznění textu samotného.

Klasifikovat částice je nelehký úkol už kvůli jejich těkavé povaze. Z klasifikačního hlediska jsou mnohé částice polyfunkční, většinu z nich je možné zařadit do více než jedné kategorie a pak záleží jen na kontextu, ve kterém daná částice figuruje. Proto níže nebudu uvádět příklady částic samostatně, nýbrž už zařazené do výpovědního kontextu.

Klasifikace

1. dle povahy
 - a, partikule emocionální
 - b, partikule apelové
 - c, partikule hodnotící
2. dle postavení v textu
 - a, partikule na začátku výpovědi

b, partikule uprostřed výpovědi

c, partikule na konci výpovědi

1. Partikule jsou rozděleny podle způsobu, jakým se mluvčí staví ke sdělované skutečnosti.

a, partikule emocionální – lze rozčlenit podle citově pozitivního nebo citově negativního postoje mluvčího.

Pozitivní emocionální partikule se pojí s uspokojením (*Ten vlak jsme díkybohu stihli. Naštěstí tam Pavel nakonec přišel. Bohudík to nic nebylo.*), pozitivním podivem (*Donesl kytky, dokonce. Ale to jsou k nám hosti!*) nebo s pozitivní expresivitou (*Sakra to byla dobrá knížka.*).

Negativní emocionální partikule zahrnují zklamání (*Stalo se to naneštěstí v den jeho narozenin. Luboš zkoušku bohužel nesložil.*), obavu (*Aby tak začalo pršet, to chraňbůh!*), negativní podiv (*Copak, to jsi tak fakt tak pitomá? Ale to snad ne!*), lhostejnost (*Stejně je to jedno. Bezťak se stejně nic nestane.*) a negativní expresivitu (*To krucinál nechci!*).

b, partikule apelové – vyjadřují úsilí nějakým způsobem vyzvat adresáta k činnosti či nějakému postoji. Mimo toto dělení se vyčleňují **partikule tázací**, jež většinou vyzývají adresáta pouze k odpovědi (*Zdalipak už jsi to uklidil? Cožpak to nevidíš?*) nebo **partikule přací**, při kterých mnohdy adresáta není třeba (*Ať už je venku hezky! Kéž bych dostal k narozeninám toho koníka.*), přání, které je směřováno adresátovi, už je považováno za žádost.

Partikule vyzývající adresáta k činnosti se pojí s rozkazem (*Kdyby už jsi toho nechal!*), žádostí (*Jasně, ale kdyby už jsi mi to mohla poslat, jo?*) a výhružkou (*Však já ti ještě ukážu.*) První dva příklady jsou záměrně homonymní, poukazuje se tím na to, že u rozlišení je třeba kontextové posouzení.

Partikule vyzývající adresáta k zaujetí postoje se mohou projevovat jako přesvědčování (*Zaručeně se ti to bude líbit. Vážně tam běž. Babička umí opravdu dobrou zelňačku.*), ujišťování (*Rozhodně jsi ten obrázek měla nejpěknější.*), odporování (*Přece nás učili, že to tak není!*) a výtka (*Že ti to není blbé.*).

c, Partikule hodnotící – mezi tento druh partikulí se řadí partikule zintenzivňující či jinak stupňující skutečnost, partikule hodnotící jistotu, jakou chce mluvčí vyjádřit.

Partikule zintenzivňující skutečnost mohou zdůrazňovat určité jevy (*Tak to bylo hustě dobré. Ten chlap je extrémně k ničemu. Nutně jsem to Báře musela říct.*) a mají schopnost vyjadřovat míru hodnocení (*Víceméně se mi to líbilo. Celkově se mi to líbilo. Až div, jak se mi to líbilo.*).

Partikule jistotní vyjadřují jistotu mluvčího o vyjádřené skutečnosti (*Čertví, co se tím městem prohnalo. Bylo to údajně v téhle knize. Tomáš to možná nevěděl. Chtěl to pravděpodobně jen zahrát do autu. Bezpochyby to pokazila ta ničemná holka.*).

2. Partikule jsou rozděleny podle postavení ve výpovědi a schopnosti strukturovat text.

a, Partikule na začátku výpovědi – signalizují mnohdy kontaktní funkci, velmi často uvozují spíše mluvenou řeč nebo slouží jako prostředek navázání na předchozí výpověď (*No ano, byl jsem tam. Tak a můžeme vyrazit. A je to hotovo. Inu, jak pravil básník. Prosím, u telefonu...).*

b, Partikule uprostřed výpovědi – lze dále třídit takto:

Partikule výplňkové, jež se do mluvených výpovědí vkládají často bezděčně a v různém množství (*Jako přišel jsem tam a ona jakože se na mě koukne a říká, proč jsem jí jako nezavolal žejo.*)

Partikule odkazující na předchozí část textu (*Tomáš ji u toho viděl, zkrátka už s ní ani nemluví. Už jsem jedl, tudíž nemám hlad. Upozorňujeme na problém tohoto ohroženého druhu, tedy na fakt, že k rozmnožování tato zvířata nemají vhodné podmínky.*)

Partikule vyjadřující srovnatelný výraz, často hyponymního charakteru (*Vezměte v potaz nějakou šelmu, třeba/například takového lva.*)

Partikule souvztažně strukturující text (*Povšimněte si levé stehenní kosti, především té drobné praskliny na ní.*)

c, Partikule na konci výpovědi – jsou výrazy dodatečně přidané k výpovědi (*Já tam ani nebyl, chraňbůh! A co jít do kina, třeba. Bych se tam mohla stavít já, eventuelně.*).

3 ZÁVĚR

V průběhu let bylo na partikule různě nahlíženo a jejich vývoj byl pestrý. Prošly dlouhým obdobím pomíjení jako slovního druhu. V minulosti byly především vnímány jako určitá skupina adverbii nebo interjekcí. Jako plnohodnotný slovní druh byly akceptovány až Františkem Trávníčkem na konci 40. let 20. století a od té doby se charakteristika a klasifikace tohoto slovního druhu rozšiřovala a zpřesňovala. Avšak i přesto, že snaha postihnout tento slovní druh trvá přibližně tři čtvrtě století, ještě stále nelze tvrdit, že pojetí partikulí je ustálené a definitivní.

Pohled na tento slovní druh je mnohdy rozpačitý. Nicméně korpusy mluveného jazyka dokazují, že tento pohled je zavádějící. Partikule jsou naopak právě v mluveném projevu velmi často používaným slovním druhem. Čermák (2008, s. 63) uvádí, že každé osmé slovo mluveného projevu je partikulí, částice zaujímají třetí místo v pořadí nejčastěji používaných druhů slov.

Partikule jsou důležité jako prostředky modifikace výpovědní skutečnosti a pro potřebu vyjádření jsou tedy téměř nezbytné.

Ve své práci jsem zhodnotila nahlížení na partikule, jejich různé definice a třídění v české jazykovědné literatuře v průběhu 20. a 21. století.

V prvním oddíle jsem se zabývala slovnědruhovou charakteristikou partikulí. Pro začátek jsem obecně charakterizovala slovní druhy a jejich třídění z hlediska kritérií obsahově-sémantických, morfologických a syntakticko-funkčních. Dále jsem stručně představila synsémantika a slovní druhy, které se mezi ně řadí, tedy prepozice, konjunkce a partikule. V závěru prvního oddílu jsem se pak věnovala základnímu a ustálenějšímu popisu partikulí dle zvolené výchozí *Mluvnice češtiny 2*. V této kapitole bylo shrnuto, co je o partikulích známo, jaká je povaha partikulí ve srovnání s funkčně blízkými slovními druhy, a jak jsou partikule vnitřně diferencovány z hlediska jejich distinktivních rysů.

V druhém oddíle jsem se pokusila zmapovat způsob prezentace partikulí v odborné literatuře 20. a 21. století. K tomuto účelu jsem vybrala podstatné příručky, které se sledovanou problematikou zabývají. Pro přehlednost jsem navrhla třídění zvolených prací dle toho, zda se jednalo o mluvnice a příručky sepsané v době do nástupu funkčního tvarosloví či dle toho,

zda šlo o mluvnice a příručky sepsané od nástupu funkčního tvarosloví; významnější studie zabývající se sledovanou problematikou jsem oddělila samostatně. Pro srovnání jsem do této práce zahrnula i náhled na pojetí slovních druhů v anglickém jazyce, kde se partikule (tak, jak jsou chápány v českém jazyce) tradičně mezi slovní druhy nezařazují.

V závěru druhého oddílu jsem na základě této rešerše navrhla vlastní slovnědruhovou charakteristiku partikulí a zpracovala ucelený návrh na podrobnější členění partikulí podle příslušných funkcí.

4 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ADAM, Robert. Morfologie, příručka ke studiu oboru ČJL. Vyd. 1. Praha: UK Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2800-4 [online] (dne 6. 2. 2018) dostupné z: <https://books.google.cz/books?isbn=8024628007>

BĚLIČ, Jaromír. Akademik František Trávníček sedmdesátníkem. Slovo a slovesnost. ročník 19 (1958), č. 3, s. 177 – 181. [online] (dne 8. 4. 2018) dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=945>

BĚLÍČEK, Pavel. Modern English grammar: a semantic outline of English morphology. Second edition. Prague: Urania Publishers, 2001. ISBN 80-900193-6-6.

CVRČEK, Václav. Mluvnice současné češtiny. Vyd. 1. Praha: UK Karolinum, 2010, 353 s. ISBN 978-80-246-1743-5.

ČECHOVÁ, Marie. Čeština - řeč a jazyk. Marie Čechová a kolektiv. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. 407 s. (Jazykověda) ISBN 8085866579.

ČERMÁK, František. Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině. In: KOPŘIVOVÁ, Marie, WACLAWIČOVÁ, Martina a kol. Čeština v mluveném korpusu. Vyd. 1. Praha: Ústav Českého národního korpusu, NLN, 2008. 273 s. ISBN 978-80-7106-982-9.

ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan. Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 739 s. ISBN 978-80-7277-369-5.

GEBAUER, Jan a ERTL, Václav, ed. Gebaurova mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelství. I., Hláskosloví. Nauka o slově. Vyd. 9., opr. V Praze: nákladem České grafické Unie, 1926. 277 s.

GEBAUER, Jan a ERTL, Václav, ed. Gebaurova mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelství. II., Skladba. Vyd. 9., opr. V Praze: nákladem České grafické Unie, 1926. 276 s.

GEBAUER, Jan a TRÁVNÍČEK, František, ed. Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé. Vydání 3. V Praze: Česká grafická unie, 1925. 493 s.

HASPELMATH, Martin. Word Classes and Parts of Speech. BALTES, PAUL, SMELSER a NEIL. J (EDS.).International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Amsterdam: Pergamon, 2001, s. 16538–16545. ISBN 0-08-043076-7.

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois: Česká mluvnice. Vyd. 2. Praha: SPN, 1963. 561 s.

HEWINGS, Martin. Advanced grammar in use: a self-study reference and practice book for advanced learners of English : with answers and CD-ROM. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-1-107-69989-2.

JEDLIČKA, Alois. Druhý svazek akademické Mluvnice češtiny. Naše řeč. ročník 72 (1989), č. 3, s. 140 – 151. [online] (dne 8. 4. 2018) dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6854>

KAMIŠ, Karel. Kompendium spisovného jazyka českého pro studující kombinovaného studia 1.stupně základní školy. Vyd.1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2013. ISBN 978-80-7414-598-8.122 [online] (dne 6. 2. 2018) dostupné z: http://old.projekty.ujep.cz/combiteachers/wp-content/uploads/2013/04/Kompendium_spisovneho_jazyka_ceskeho_autor_Karel_Kamis.pdf

KARLÍK, P., M. NEKULA a J. PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s.604, ISBN 80-7106-484-X.

KOMÁREK, Miroslav. Příspěvky k české morfologii.Vyd.2. Olomouc:Periplum,2006,263s. 1. ISBN 80-86624-27-7

MITTER,Patrik. Morfologie českého jazyka. Studijní opora Katedry bohemistiky PF Univerzity J. E.. Purkyně v Ústí nad Labem. [online] (dne 6. 2. 2018) dostupné z: <https://www.pf.ujep.cz/pf/osobni-dokumenty/kbo/287-kbo-mitter-studijni-opora-morfologie/file>

NEKULA, Marek. In: KOLEKTIV AUTORŮ. Příruční mluvnice češtiny. Vyd.2. Praha: NLN, 2012, s. 799 ISBN 978-80-7106-624-8.

Part of speech of “very,” “extremely,” “really,” and “quite”. English Language & Usage [online]. 2011 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z:

<https://english.stackexchange.com/questions/26312/part-of-speech-of-very-extremely-really-and-quite>

PETR, Jan (ed.). Mluvnice češtiny (2), Tvarosloví. Vyd.1. Praha: Academia,1986. 536 s.

PLESKALOVÁ, Jana et al. Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 683 s. ISBN 978-80-200-1523-5.

Pracovníci oddělení jazykové kultury ÚJČ ČSAV. Nauka o českém jazyku. Naše řeč. ročník 56 (1973), s. 250-259. [online] (dne 8. 4. 2018) dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5726>

RUSÍNOVÁ, Zdenka. In : KOLEKTIV AUTORŮ. Příruční mluvnice češtiny.Vyd. 2. Praha: nakl. Lidové noviny, 1996, ISBN 80-710-6134-4, s. 799

STYBLÍK, Vlastimil. In : KOLEKTIV AUTORŮ . Příruční mluvnice češtiny.Vyd. 2. Praha: nakl. Lidové noviny, 1996, ISBN 80-710-6134-4, s. 799.

ŠTÍCHA, František. In: KOLEKTIV AUTORŮ. Akademická gramatika spisovné češtiny. Vyd.1. Praha: Academia, 2013, s. 974, ISBN 978-80-200-2205-9.

The parts of speech. UOttava: The Writing Centre [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://arts.uottawa.ca/writingcentre/en/hypergrammar/the-parts-of-speech>

TRÁVNÍČEK, František. Mluvnice spisovné češtiny. 2, Skladba. Vyd. 3. Praha, 1951. s. 1472

UNIVERSITY OF SUSSEX. Parts of Speech [online]. s. 1-15 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=essay---parts-of-speech.pdf&site=1>

VESELKOVÁ, Alice. Slovní druhy a jejich netradiční pojetí na 1. stupni základní školy, Diplomová práce. UK PF Praha, 2015, [online] (dne 6. 2. 2018). Dostupné z: file:///C:/Users/Pavel/Downloads/DPTX_2012_2_11410_0_290347_0_134184.pdf

VESELOVSKÁ, Ludmila. English morphology: syllabi for the lectures : examples and exercises. Second revised edition. Olomouc: Palacký University Olomouc, 2017. ISBN 978-80-244-5130-5.

VONDRÁČEK, Miloslav. Citoslovce a částice – hranice slovního druhu. Naše řeč 1. ročník 81 (1998), s. 29-37

VONDRÁČEK, Miloslav. Příslovce a částice – hranice slovního druhu. Naše řeč 2. ročník 82 (1999), s. 72-78

VONDRÁČEK, Miloslav. Jak na částice a citoslovce. Preliminária k moderní mluvnici češtiny. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s.389 ISBN: 978-80-244-4669-7